

Inimõiguste
Instituut

Estonian Institute
of Human Rights

INIMÕIGUSED BALTI RIIKIDES

EESTI, LÄTI JA LEEDU
VÖRDLEV UURING 2018

SISUKORD

Inimõigused Balti riikides: Eesti, Läti ja Leedu võrdlev uuring	3
Üld- ja korralduslikud aspektid	3
1. Mis on inimõigused?	8
2. Kas riigis järgitakse inimõigusi?	10
3. Milliseid inimõigusi riigis rikutakse?	12
4. Kas teie või teie tuttava inimõigusi on riigis rikutud?	14
5. Inimõiguste rikkumise juhused enda või tuttava näitel	15
6. Õigused, mille tagamisega on riikides probleeme	17
7. Infoallikad	19
8. Info piisavus	21
9. Valdkonnad, kus infot on vähe	22
10. Eelistatud infokanalid	23
11. Teadlikkus inimõigustest	24
12. Olulisemad inimõigused	26
13. Üldised hoiakud inimõiguste puhul	28
14. Kuhu pöörduks inimõiguste rikkumise korral	30
15. Hoiakud inimõigusi rikkuvate riikide suhtes	32
16. Kas tunnete, et riik kaitseb teie inimõigusi?	33
Eesti	34
Läti	36
Leedu	38
17. Nõustumine õiguste piiramisega	40
18. Üldine eelnev informeeritus	44
Kokkuvõte Balti riikide võrdleva inimõigusuuringu tulemustest	45
Teadmised inimõiguste kohta	45
Inimõiguste järgimine	46
Inimõiguslane teave	48
Hoiakud ja turvalisus	49

INIMÕIGUSED BALTI RIIKIDES

EESTI, LÄTI JA LEEDU VÕRDLEV UURING 2018

Üld- ja korralduslikud aspektid

2018. aasta kevadel ja suvel korraldati Eesti eeskujul sama küsimustikuga uuring ka Lätis ja Leedus. See oli teistes Balti riikides esimene omataoline, mistõttu erinevalt Eestist puudus seal võrdlusmaterjal eelmiste uuringute-ga. Kõigis kolmes riigis oli meetodiks vastajate kodudes läbiviidud ühesug-une silmast silma küsitlus omnibus-uuringu raames. Uuringu valim on kõigis riikides esinduslik vastaja soo, vanuse, elukoha ja asulatüübi suhtes.

Eestis viis uuringu läbi Turu-uuringute AS, Lätis uuringufirma Latvian Facts ja Leedus firma Rait. Eestis viidi läbi 1013, Lätis 1010 ja Leedus 1000 interv-juud. Sihtrühma vanus oli Eestis 15+, Lätis ja Leedus 15–74 aastat. Uuringu tulemused on laiendatavad kogu Eesti, Läti ja Leedu elanikkonnale, veaprotsent ei ületa 3,09%.

Kõigi riikide ankeeti lisati vastajatele kontrollküsimus, kus inimõigusena pakuti välja ka väärvariant: riigi poolt tagatud keskmine sissetulek. Sama kontrollküsi-mus oli ka Eestis läbi viidud kahes varasemas uuringus ning see annab olulist teavet inimõiguste sisust arusaamise kohta.

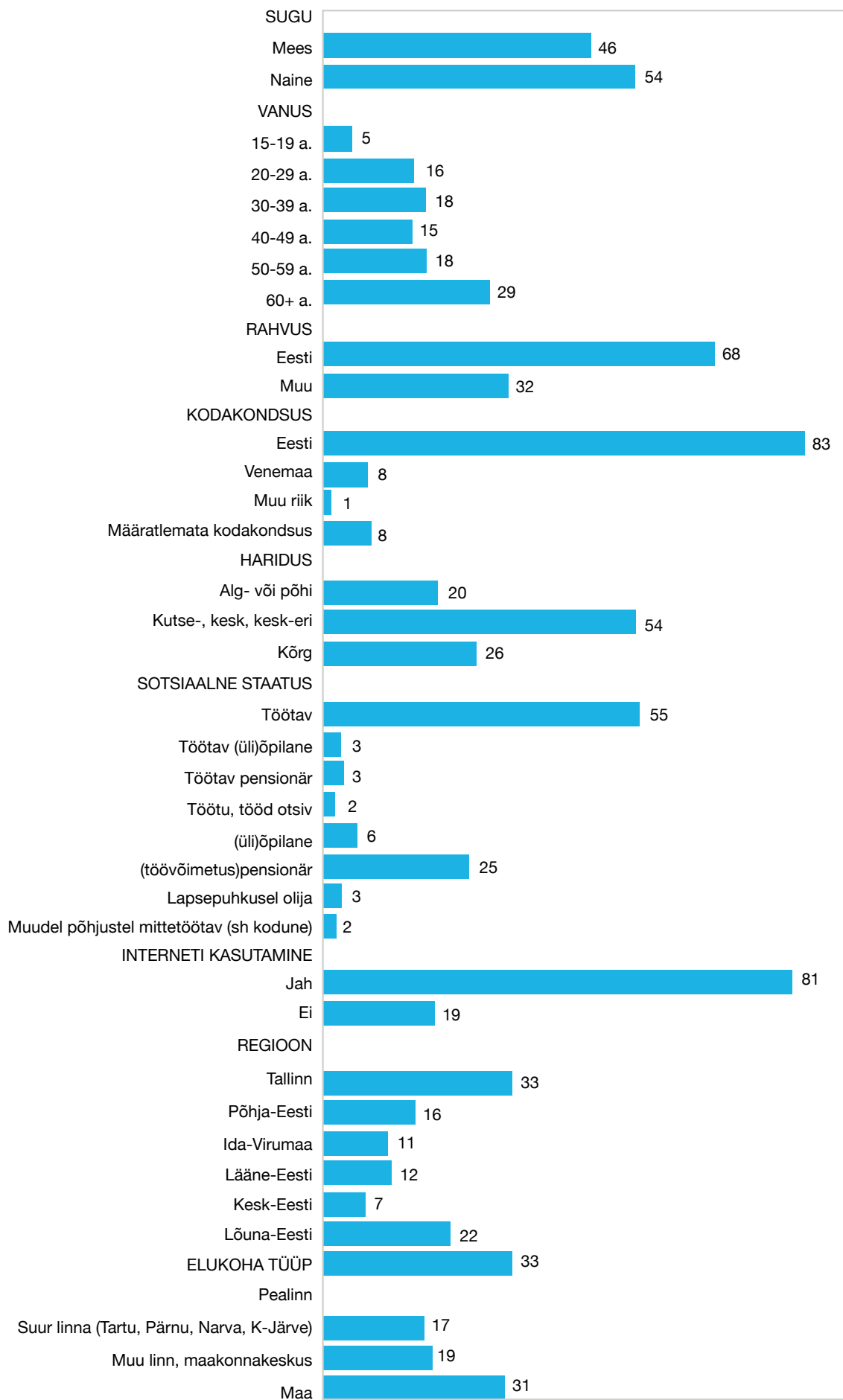
Tulemuste analüüsis käsitletakse põhirahvuste ja muude oluliste rahvusrüh-made hinnanguid eraldi. Siin on aga Balti riikide vahel suuri erinevusi. Tuleb silmas pidada, et Eestis ja Lätis on arvukas venekeelne kogukond, kuid Leedus on muude rahvuste esindajate seas pea võrdselt venelasi ja poolakaid, kellele lisandub vähesel määral veel teiste rahvuste esindajaid. Osade küsimuste pu-hul on muude rahvuste esindajate arv üldistusteks liiga vähene – sel puhul neid tulemusi eraldi ei käsitleta.

Uuringu üheks keskseks ülesandeks oli saada ülevaade, kas ja kui palju on Balti riikides tegelikke inimõiguste rikkumisi ning kuipalju esineb aga muid probleeme, mis ei ole inimõiguste rikkumised, kuid milleks inimesed neid peavad (tegemist on sotsiaal-majanduslike teemadega).

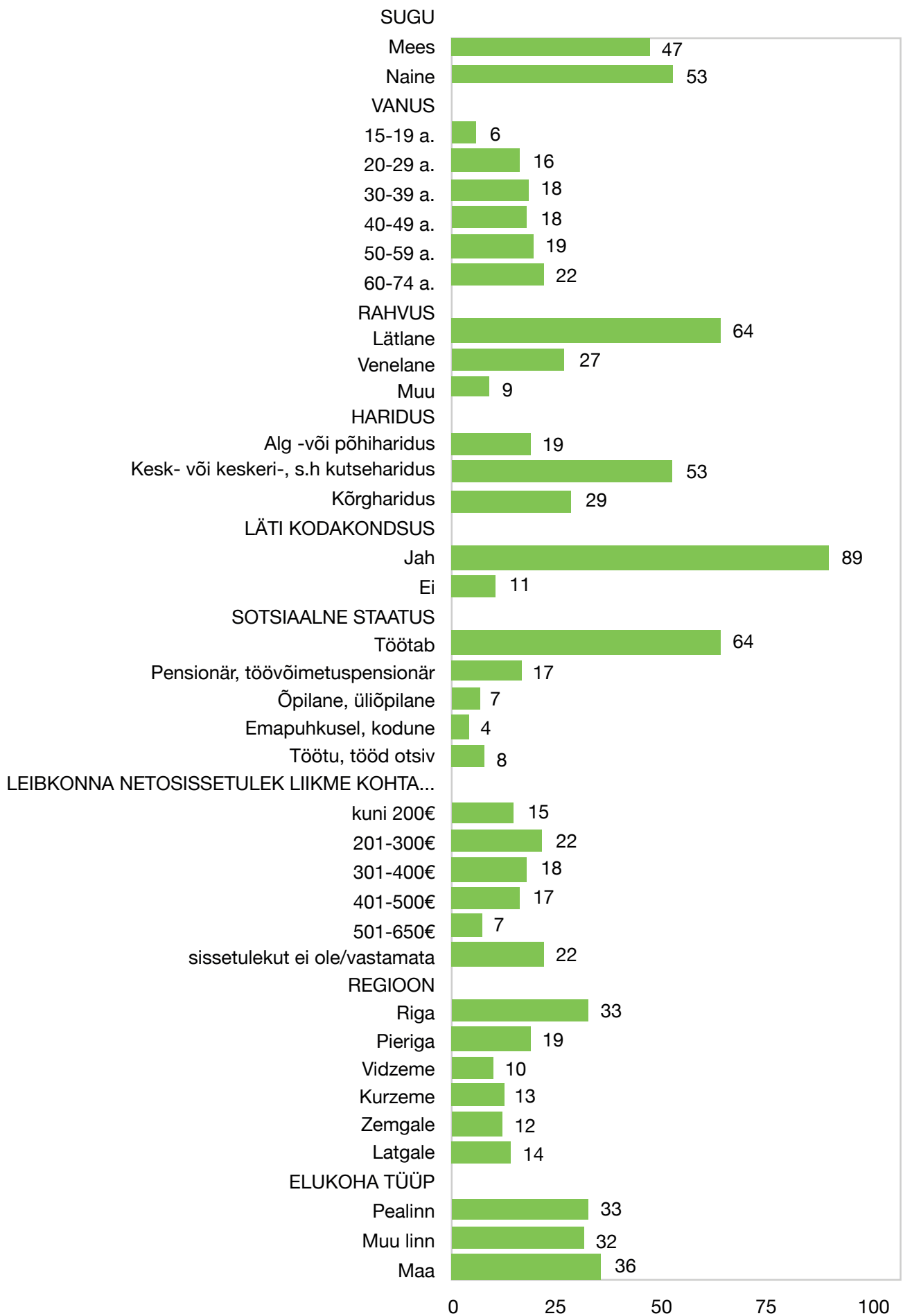
Võrdleva uuringu eesmärk oli:

- välja selgitada, mida termini „inimõigused” all eri Balti riikides mõistetakse;
- anda hinnang inimõiguste järgimisele Balti riikides;
- määratleda valdkonnad, milles nähakse probleeme inimõigustega;
- tuvastada infoallikad ja soovitud infokanalid edaspidiseks;
- võrrelda tulemusi Balti riikide vahel.

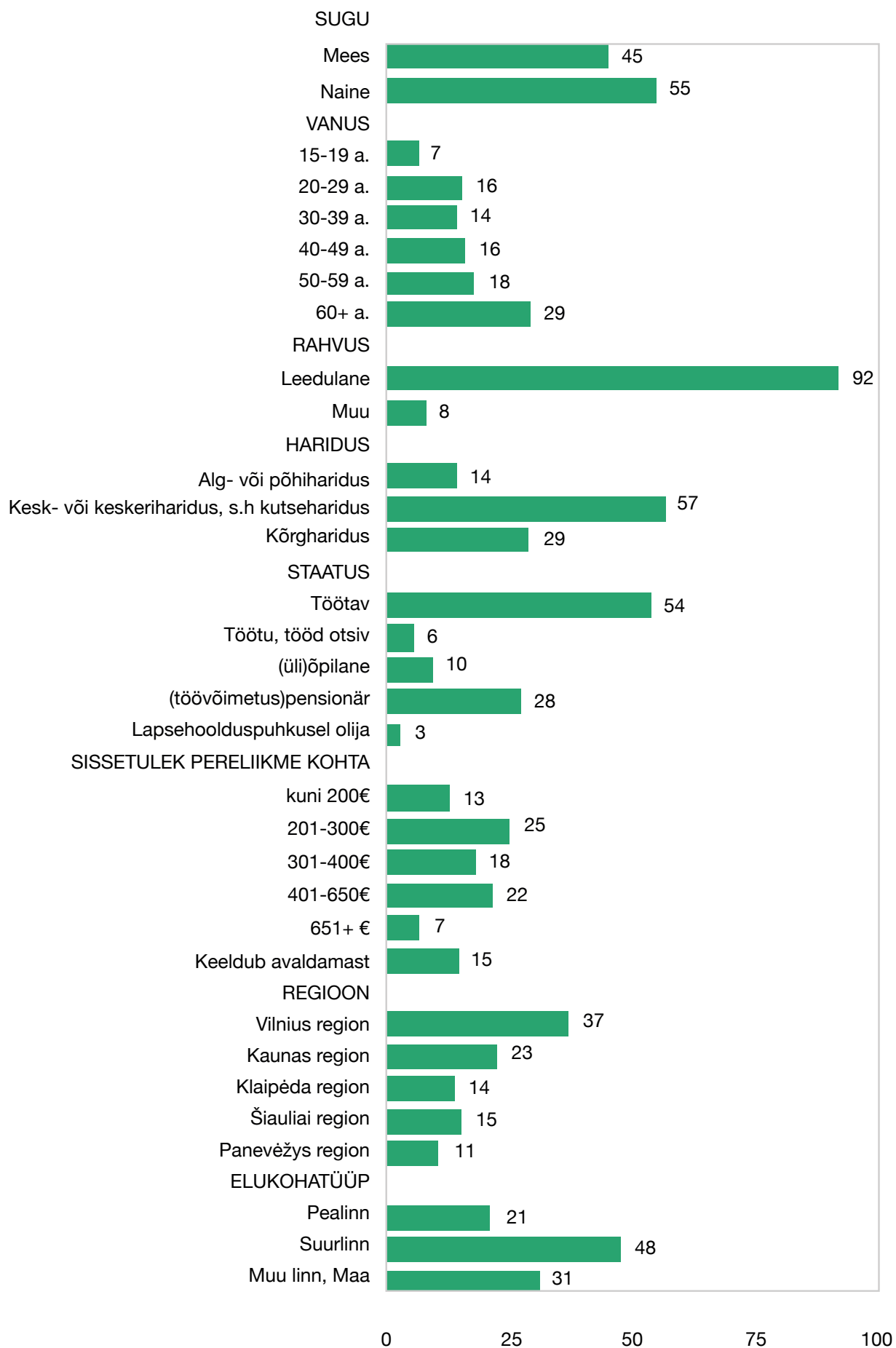
Võrdleva uuringu muud taustaandmed on toodud juba raporti esimeses osas, järgnevalt vaadeldakse võrdlevalt respondentidele esitatud sisuküsimusi.

Joonis 1. Vastajate struktuur Eesti uuringus

Joonis 2. Vastajate struktuur Läti uuringus

Joonis 3. Vastajate struktuur Leedu uuringus

1. MIS ON INIMÕIGUSED?

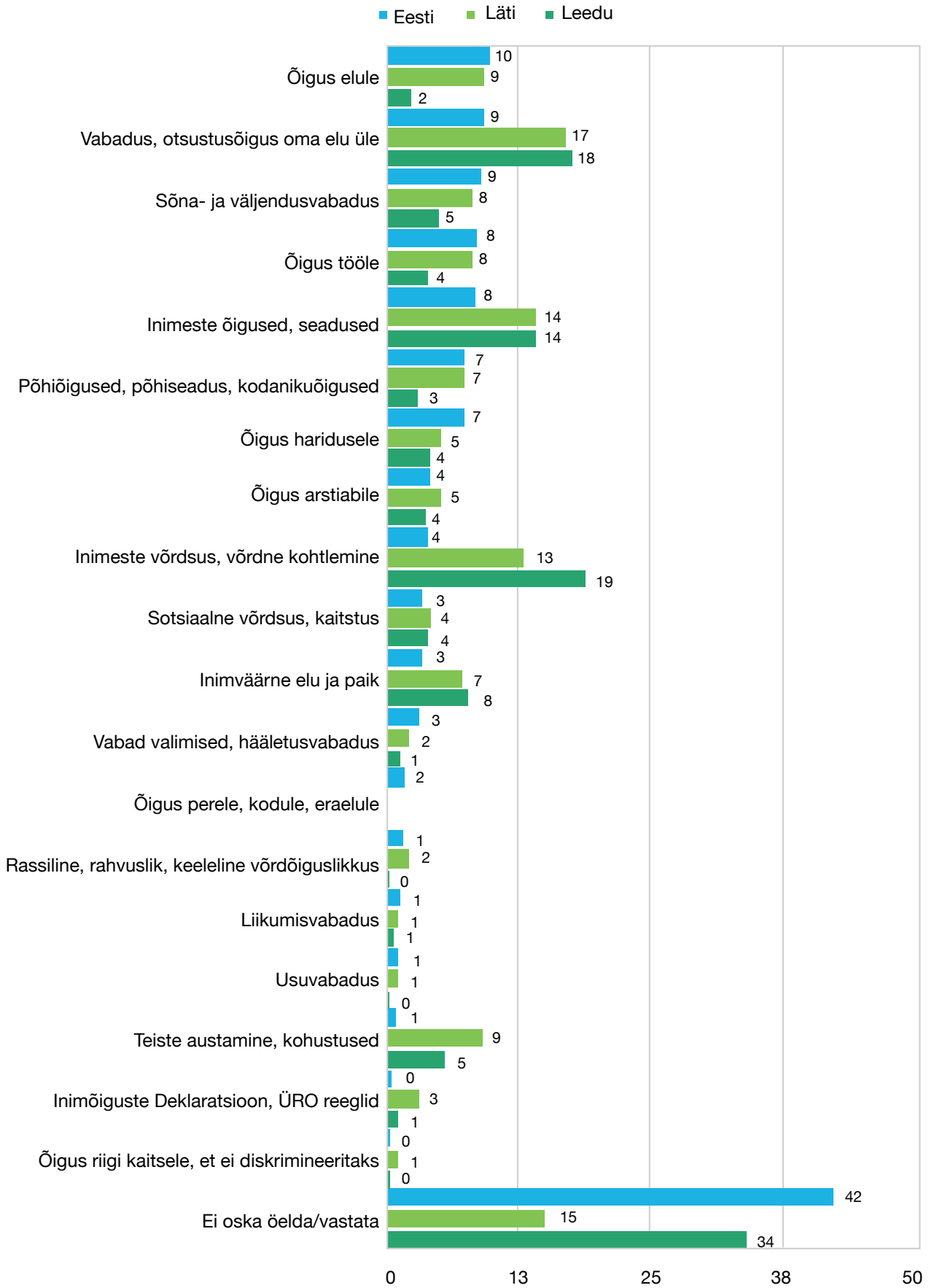
Küsitlust alustati inimõiguste mõistest arusaamise selgitamisega: Kui räägitakse inimõigustest, siis mida Teie selle termini all mõistate? Küsimus esitati avatud vormis, vastuse variante ette ei antud.

Kõige sagedamini esinenud vastused olid sisult üldist laadi (vt joonis 4). Eesti vastajatele seostub inimõiguste mõistega ennekõike õigus elule (10%), seejärel vabadus, otsustusõigus oma elu üle (9%), sõnavabadus (9%) ja üldiselt inimeste õigused või ka seadused (8%). Sagedamini meenub veel õigus tööle ja põhiõigused ning õigus haridusele.

Lätis ja Leedus meenus õigus elule märksa harvemini. Eesti elanikega võrreldes meenus Lätis ja Leedus see-eest sagedamini just vabadus ja õigus otsustada oma elu üle, mis on sisuliselt lähedane õigusele elule. Kuna kõigis kolmes Balti riigis vastasid niimoodi eelkõige noored, siis võib järeldada, et erinevused võivad olla seotud inimõigusteema tutvustamisega koolide ainekavades. Samuti oli muus osas Läti ja Leedu respondentide vastustes olulisi sarnasusi: rõhutati just inimeste võrdsust / võrdset kohtlemist ja inimeste õigusi ja vabadusi, seadusi. Lisaks toodi nii Lätis kui ka Leedus sagedamini välja inimväärset elu ja palka (7–8%) ning Lätis ka teiste isikute õiguste austamist ja kohustusi (9%).

Leedus meenub inimestele Läti ja Eestiga võrreldes harvemini õigus tööle, Lätis aga sagedamini Inimõiguste ülddeklaratsioon ja teised ÜRO põhidokumendid.

Küsimusele vastamata jätmise puhul oli samuti erisusi. Läti elanikud oskasid välja tuua mõnevõrra rohkem vastuseid, Eestis ja Leedus seevastu jäeti sagedamini küsimusele vastamata. Suurem kõikumine oli nende hulgas, kes vastuse võlgu jäid: Eestis 42% ja Leedus 34% vastanutele ei meenu inimõiguste terminiga seoses mitte midagi või ei oska nad oma vastust sõnastada. Kahtlemata võib üheks faktoriks olla küsimuse abstraktsus. Igal juhul on tegemist vägagi ulatusliku osaga ühiskonnast, kes ei pea seda vajalikuks. Teema on siiski üldiselt veidi võõras. See iseloomustab enamiku elanikkonna tagasihoidlikke inimõiguslaseid teadmisi.

Joonis 4. Mis on inimõigused?

2. KAS RIIGIS JÄRGITAKSE INIMÕIGUSI?

Ilmneb, et Lätis ja eriti Leedus ei ole teemat Eestiga võrreldes samavõrra teadvustatud – vastavalt 32% ja 26% elanikest ei oska seal selles küsimuses mingit seisukohta võtta. Põhjuseks ei ole aga ilmselt inimõiguste rikkumiste suurem ulatus, vaid see, et Lätis ja eriti Leedus ei ole teemat Eestiga võrreldes samavõrra teadvustatud – vastavalt 32% ja 26% elanikest jättis seal vastamata. Eitavalt vastas küsimusele Leedus 35% ja Lätis 26% elanikest, Eestis vaid 14%, mis veelgi annab alust eelnevale seisukohale.

Nii Eestis kui ka Lätis on inimõiguste järgimise suhtes kriitilisemad eeskätt vanemad inimesed, venekeelse elanikkonna esindajad, ilma kodakondsuseta isikud, pensionärid, väikese sissetulekuga inimesed ning kõikides riikides teatud piirkonnad: Eestis Ida-Virumaa (52%), Lätis Latgale (38%) ning Leedus Klaipėda (49%) ja Panevėžys (47%).

Eestis leiavad 20–29-aastased noored, eesti keelt kõnelejad, kõrgharidusega, töökäijad, tudengid, juhid ja spetsialistid ning kõrgema sissetulekuga inimesed (85%), et inimõigustega on kõik korras. Kõige rahulolematumad on vene kodakondsuse ja määratlemata kodakondsusega ning muu suhtluskeelega vastajad (24%).

Lääne-Eestis (79%) ja Põhja-Eestis (75%) ollakse kindlal arvamusel, et kõik on hästi, samuti Kesk-Eestis (75%) ja Lõuna-Eestis (76%). Eesti meeste (74%) ja naiste (72%) arvates järgitakse Eestis inimõigusi, nii ei arvanud vastavalt 13% mehi ja 15% naisi vastanutest. Kõige kriitilisemad on madalama sissetuleku ja madalama haridustasemega elanikud. Eesti tulemus kinnitab, et teema pole vastajatele oluline, sest nende jaoks olulisi inimõigusriiveid ei esine.

Lätis leiavad rohkem lätlased, noored 20–29-aastased ja kõrgharidusega, linnas elavad, juhtivatel kohtadel või spetsialistidena töötavad ning suurema sissetulekuga vastajad (55–61%), et inimõigustega on kõik korras. Sellele vastupidiselt arvavad vene keelt kõnelejad, teenindustöötajad ja pensionärid, et inimõigustega ei ole kõik korras. Kodakondsuseta inimesed (36%) ja Kurzeme

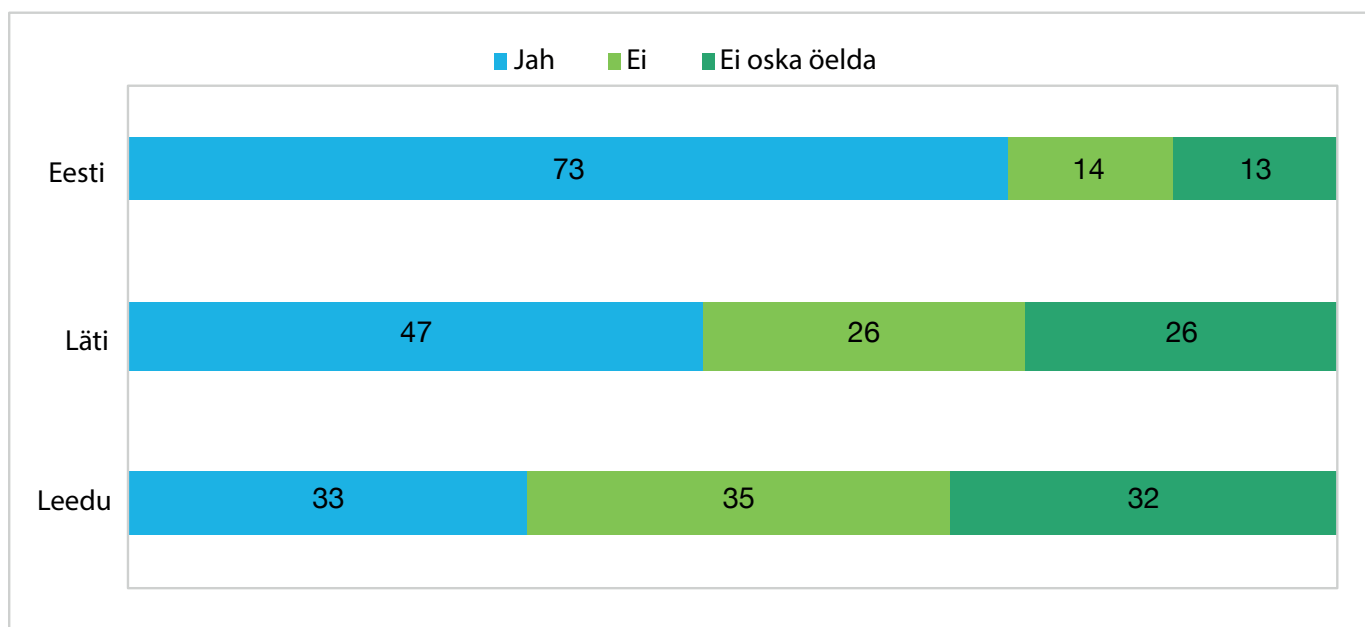
piirkonna (46%) elanikud ei oska sellele küsimusele vastata. Vidzeme (59%) ja Riia (55%) piirkonna vastajad leidsid, et kõik on hästi.

Läti meestest arvab 49%, et inimõigustega on kõik korras, samamoodi arvab 46% naistest. Nii ei arvanud või ei osanud küsimusele vastata 26% mehi ja 27% naisi.

Leedus näeme inimõiguste suhtes kriitilisemaid vastuseid vanuserühmas 50–59 aastat (44%) ja nende hulgas, kes on töötud (52%) või keskharidusega (39%). Tudengid, kõrgharidusega ja juhtival kohal inimesed (42–47%) on enamuses leidnud samuti, et olukord on positiivne.

Mitte-leedu rahvusest elanikud (44%) ei osanud sellele vastata. Mehed (37%) hindavad olukorda paremaks kui naised (30%). Antud küsimuse puhul hakkas silma, et vastused jagunesid kolme variandi vahel enam-vähem võrdselt.

Šiauliai piirkonna (52%) vastajate meelest on inimõigustega kõik korras, Klaipėda (49%) ja Panevėžyse (47%) vastajad sellega ei nõustu. Leedu linnaelanikud (40%) aga ei oska aga sellele küsimusele vastata.

Joonis 5. Kas riigis järgitakse inimõigusi?

3. MILLISEID INIMÕIGUSI RIIGIS RIKUTAKSE?

Vastajatel, kelle arvates inimõigusi rikutakse, paluti selgitada, milliseid õigusi täpsemalt rikutakse. Tegemist oli spontaanse küsimusega, st vastajatel oli võimalik vabas vormis vastata.

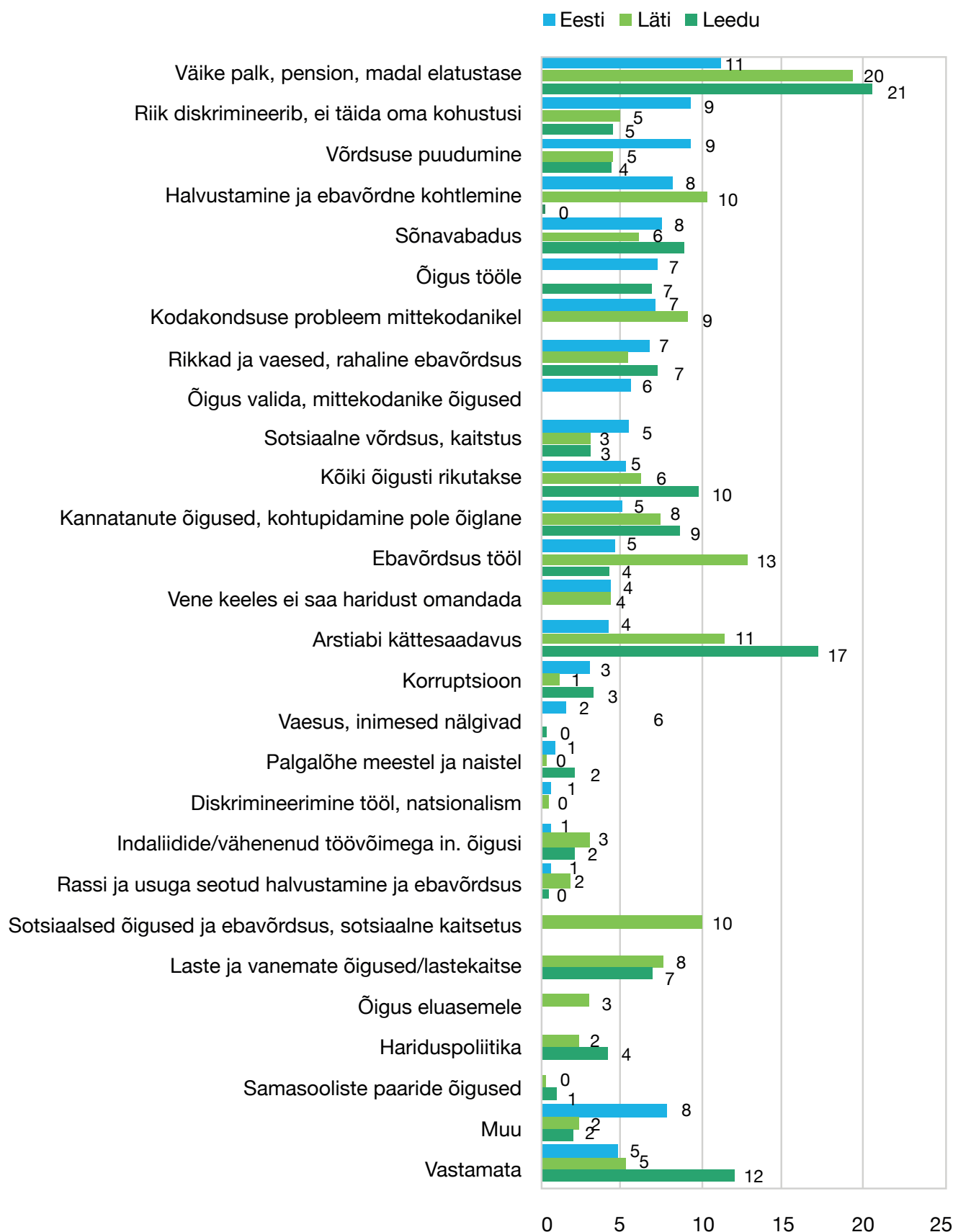
Vastustest näeme, et kõigis riikides on esikohal madala elatustasemega seonduv, sh väiksed palgad ja pensionid, kusjuures Läti ja Leedu vastajad toovad seda Eestiga võrreldes inimõiguste rikkumise näitena esile poole sagedamini. Tegemist ei ole aga otseselt inimõiguste teemaga (inimõigusküsimuseks muutuvad need probleemid sel juhul, kui riik õiguslikult ei suuda luua tingimusi inimväärse elu saavutamiseks, nt minimaalseks toimetulekuks ebapiisav pension). Eesti puhul olid need teemad küsitluses aktuaalsed aastal 2012, mil jätkus veel majanduslik surutis.

Teiseks suuremaks teemaks Balti riikides oli ebavõrdsus ja diskrimineerimine, sh tööol.

Kolmanda suurema probleemikogumi moodustasid nn vene küsimuse alla kuuluvad teemad, mis iseloomustasid Eesti ja Läti venekeelseid vastajaid. Esile toodi kodakondsuse, hariduse ja keele temaatikat, kuid need teemad ei seostu inimõigustega.

Lätis kurdeti teisenä ebavõrdsuse üle tööol, arstiabi halva kättesaadavuse ja ebavõrdse kohtlemise üle, Leedus aga arstiabi halva kättesaadavuse ning seejärel kannatanute õiguste ja ebaõiglase kohtupidamise üle.

Lätis nimetati Eestist ja Leedust sagedamini vaesust, sotsiaalset ebavõrdsust, laste ja vanemate õiguste rikkumist ja õigust eluasemele. Leedus peeti oluliseks probleemiks seda, et ei ole tagatud kodanike õigus tööle.

Joonis 6. Milliseid inimõigusi riigis rikutakse?

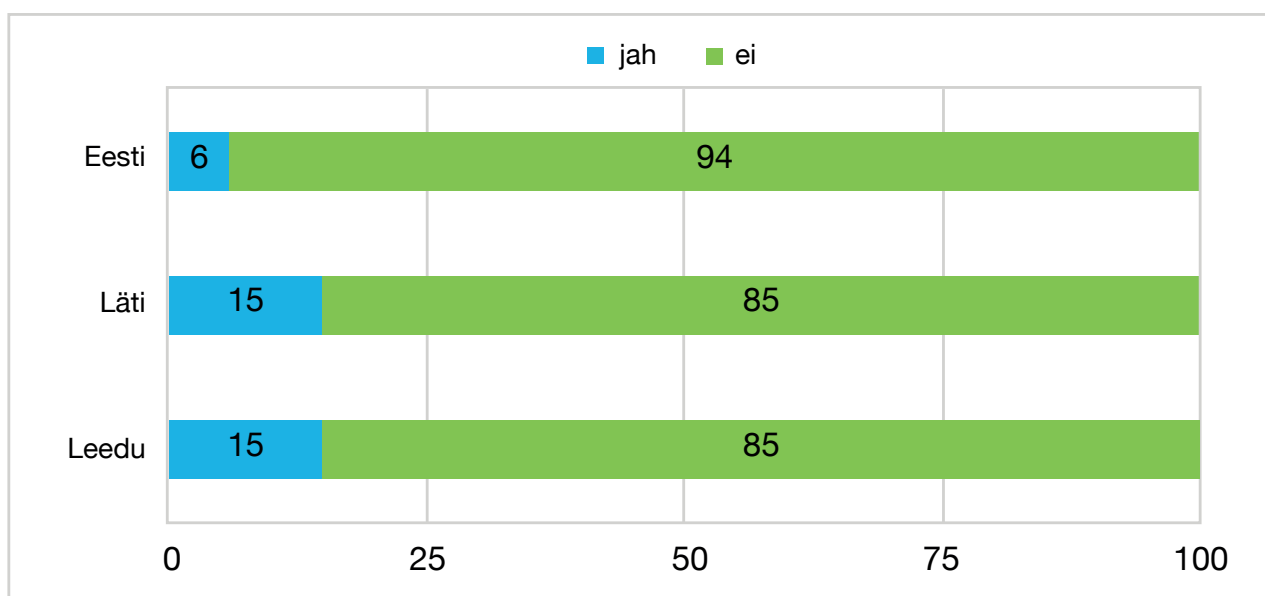
4. KAS TEIE VÕI TEIE TUTTAVA INIMÕIGUSI ON RIIGIS RIKUTUD?

Vastajatele, kelle arvates inimõigustest kinni ei peeta, esitati teema täpsustamiseks eraldi küsimus: Kas teie või teie tuttava inimõigusi on riigis rikutud?

Kogu elanikkonnale taandatuna on inimõiguste rikkumist märkinud vastajate osakaal riigiti järgnev: Eestis 6%, Lätis 15% ja Leedus 15%, mida on oluliselt vähem kui eelmise vastuse puhul. Seega võib öelda, et kõigis kolmes riigis oli elanike arvamus inimõiguste rikkumisest pigem üldisemat laadi ning see ei toetu faktidele.

Kui Eestis väitsid enda / tuttavate inimõiguste rikkumist keskmisest sagedamini vastajad vanuses 30–39 aastat, Venemaa ja määratlemata kodakondsusega isikud ning vastajad Tallinnast ja Ida-Virumaalt, siis Lätis ja Leedus palju erisusi taustagruppides ei ilmne.

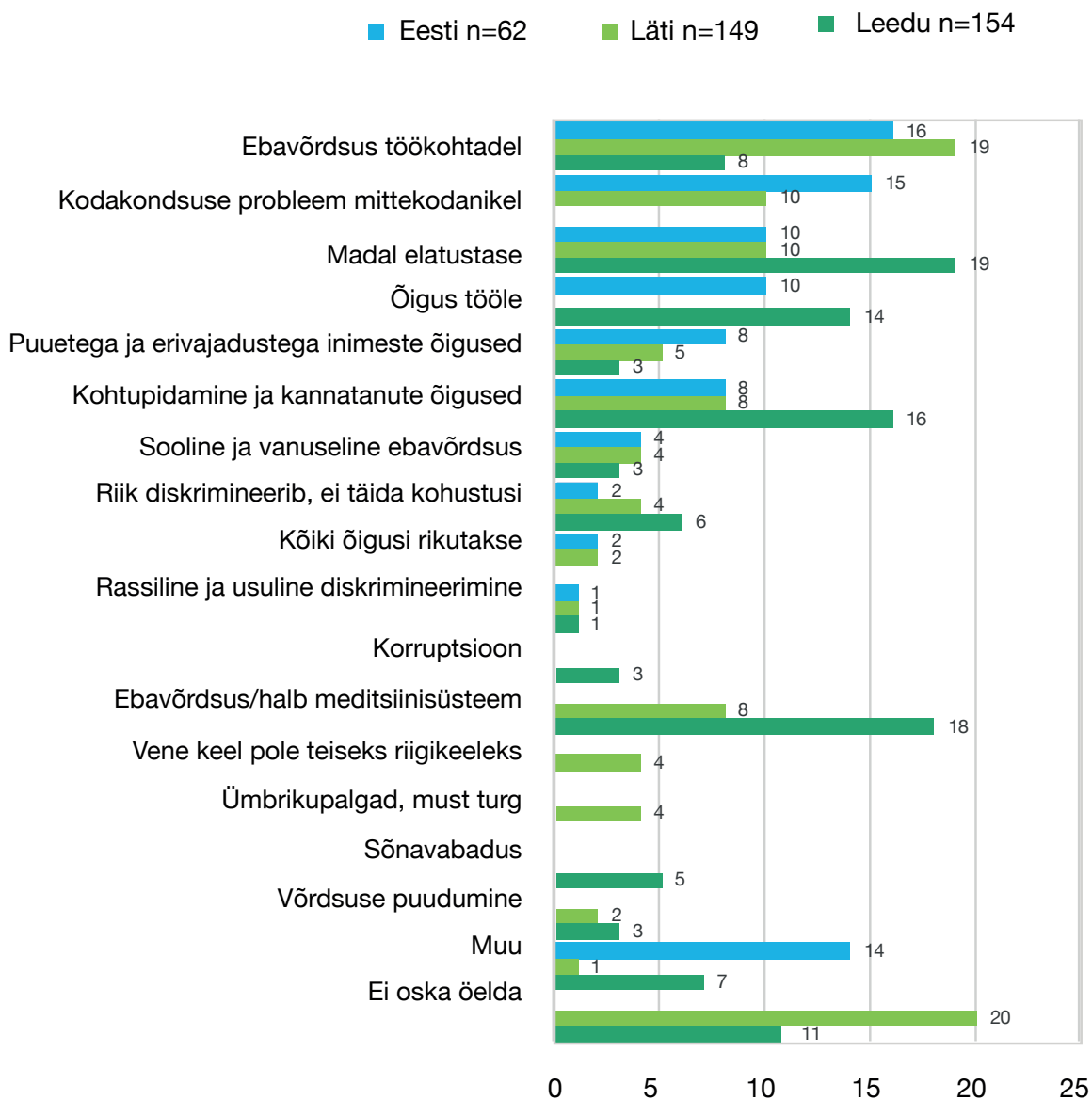
Läti tulemustest ilmneb vaid, et enda inimõiguste rikkumist nimetasid keskmisest harvemini pealinnas elavad vastajad. Leedus vastas jaatavalt sagedamini 50–59-aastaste vanuserühm ehk suhteliselt eakamad inimesed.

Joonis 7. Kas Teie või Teie tuttava inimõigusi on riigis rikutud? N = kõik vastajad

5. INIMÕIGUSTE RIKKUMISE JUHUSED ENDA VÕI TUTTAVA NÄITEL

Vastajatel, kes väitsid, et nende või tuttava inimõigusi on rikutud, paluti kirjeldada konkreetset juhus. Sarnaselt Eestiga tõid Läti vastajad sagedamini välja ebavõrdsust töökohal, seejärel võrdselt madalat elatustaset ja mittekodanike kodakondsuse probleemi. Lisaks häirib Läti vastajaid sagedamini ebavõrdsus meditsiinisüsteemis ja probleemid kohtupidamisega. Läti elanikud tõid rikkumisena välja ka ümbrikupalku ning seda, et vene keel ei ole teiseks riigikeeleks.

Joonis 8. Inimõiguste rikkumise juhused enda või tuttava näitel.

Ka leedulased tõid inimõiguste rikkumisena ekslikult enim (19%) välja mada-
la elatustasemega seonduvat (väikesed palgad ja pensionid, raske toime tul-
la). Suuremaks probleemiks osutus neil ka arstiabi halb kättesaadavus (18%),
ebaõiglase kohtupidamisega seonduv (16%) ning tööpuudus (14%).

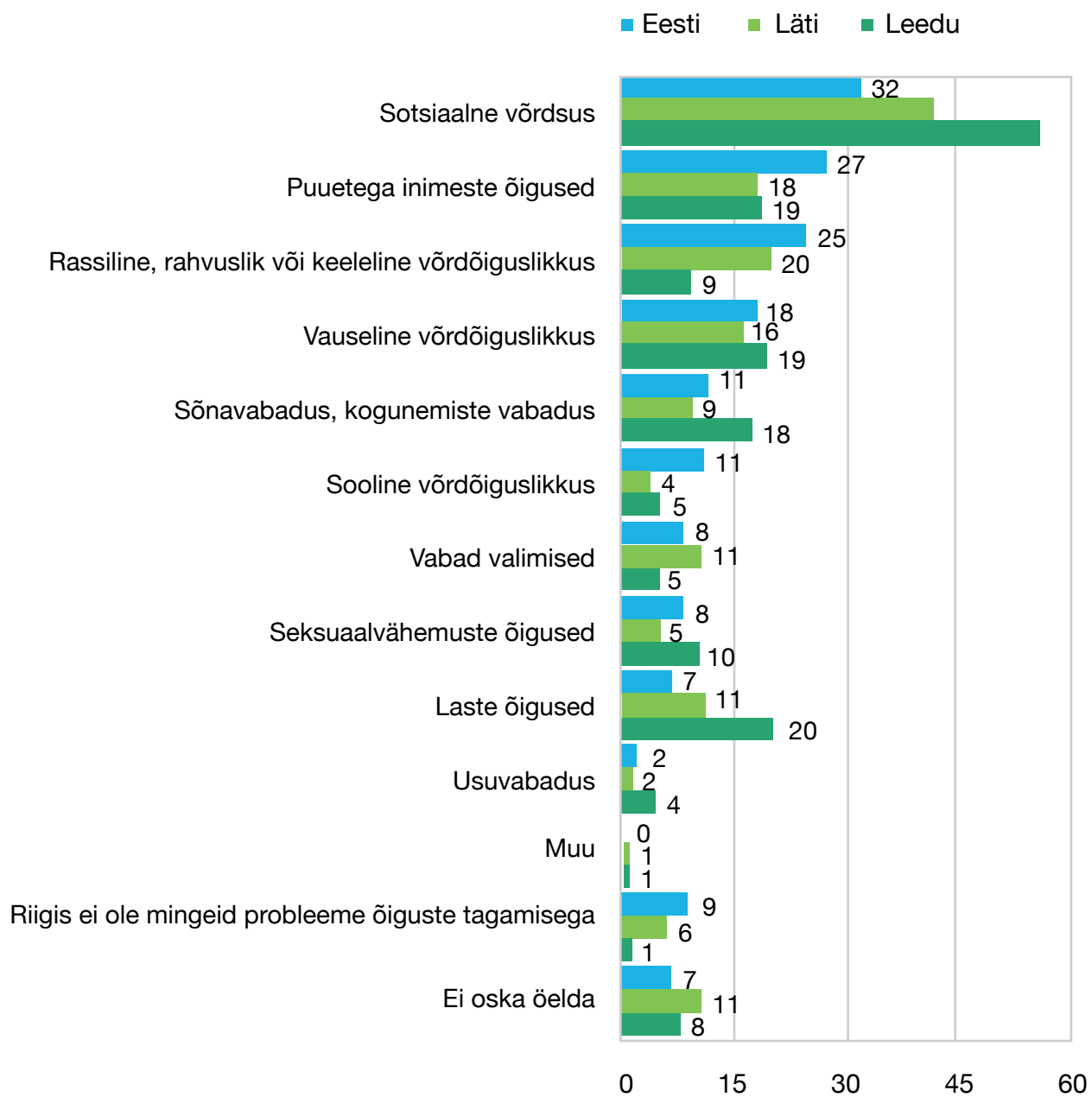
Seega võib öelda, et Eestis ja Lätis olid tulemused antud küsimuse kohta su-
hteliselt sarnased. Mõlemas riigis tuli esile tugev nn vene teema komponent,
mis ei klassifitseeru inimõiguste alla ning asetub propaganda mõjusfääri. Kõigis
kolmes riigis anti palju ebamääraseid vastuseid ning paigutati inimõiguste tee-
ma alla sotsiaalprobleeme.

6. ÕIGUSED, MILLE TAGAMISEGA ON RIIKIDES PROBLEEME

Küsimus esitati kõigile (kaasa arvatud neile, kes inimõigusrikkumisi oma riigis ei täheldanud) nn aidatud vormis, kus tuli valida kaks meelepärast vastust. Kõigi vastanute hinnangul on Balti riikide peamiseks inimõiguste-teemaliseks probleemiks sotsiaalne võrdsus, mille alla liigitatakse tegelikult ka muid sotsiaalprobleeme ning elanike kihistumist. Eestis ja Lätis järgnevad probleemvaldkondadena puuetega inimeste õigused ning rassiline, rahvuslik või keeleline ebavõrdsus, kusjuures Eestis tuuakse mõlemat sagedamini välja.

Leedus järgneb peamisele probleemile üsna võrdselt kolm valdkonda: laste õiguste tagamine, puuetega inimeste õigused ja vanuseline võrdõiguslikkus.

Selle küsimuse puhul märgiti Eestis kõige sagedamini, et probleeme ei ole (9%), Lätis arvas nii 6% ja Leedus vaid 1%, mis ilmselt peegeldab ka seda, kui hästi teemat tuntakse.

Joonis 9. Õigused, mille tagamisega on riikides probleeme.

7. INFOALLIKAD

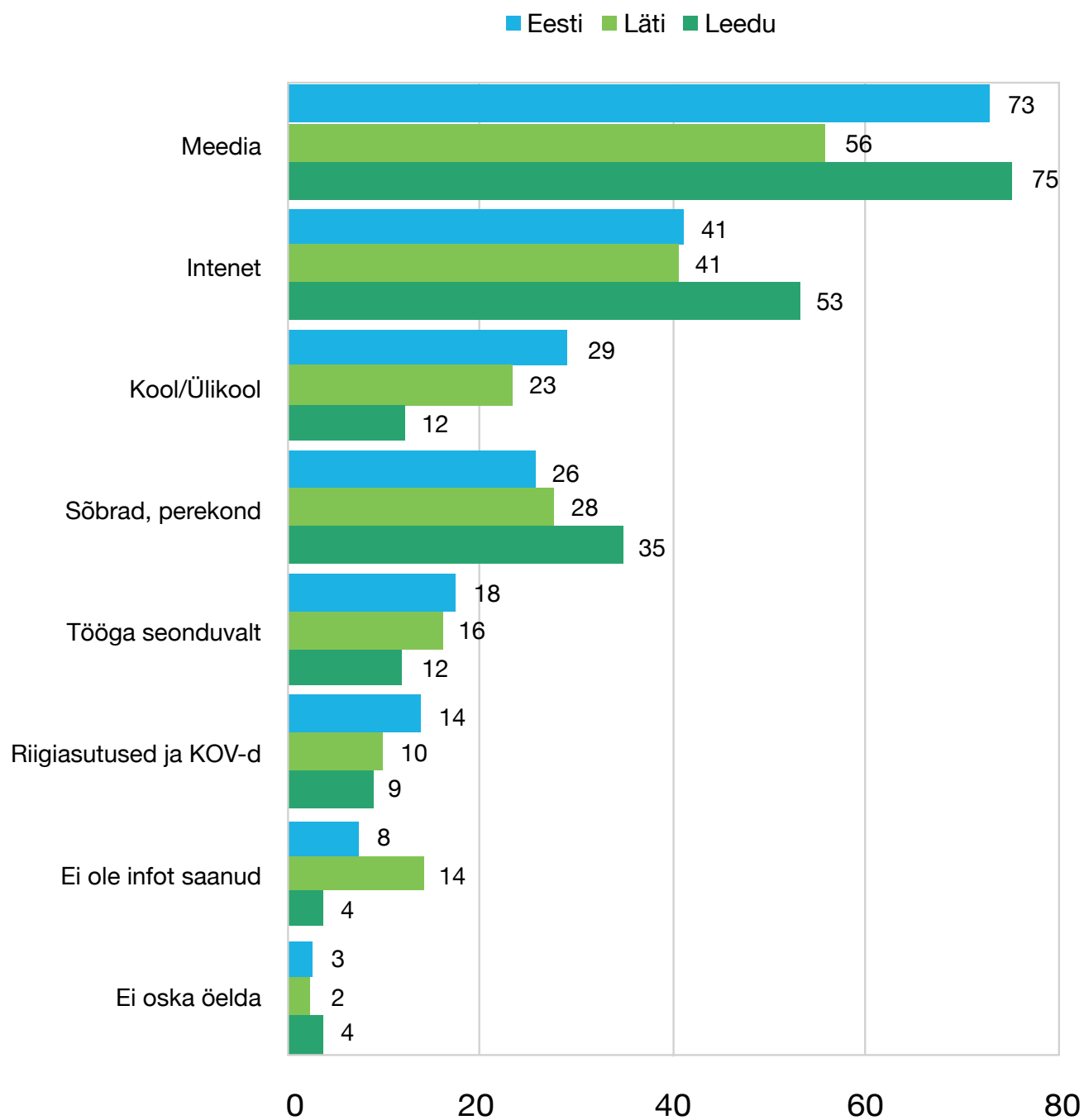
Balti riikide elanike peamised infoallikad inimõiguste kohta on klassikalised meediakanalid ja internet. Eestiga võrreldes toovad leedulased sagedamini välja sõpru ja perekonda ning harvemini kooli või ülikooli ja töökohta. Läti vastajad märkisid teistest sagedamini, et pole teema kohta üldse infot saanud või otsinud (14%).

Vastavalt „Eesti Integratsiooni monitooringu 2017“ raportile on Eesti venekeelsed elanikud kolme meedialiigi mõjuväljas: kohalik venekeelne meedia, Venemaa ja vähesemal määral eestikeelne meedia. Üha suuremat rolli mängib sotsiaalmeedia, mis on teistest rahvustest noortele juba kõige olulisem infoallikas. Seda tendentsi saab laiendada ka Lätile ja Leedule.

Uuringust „Virtual Russian World in the Baltics“ selgub, et 70% ideoloogilise suunitlusega vene keelt emakeelena kasutavate sotsiaalvõrgustike teemadest on loodud vaid 10% kasutajate poolt. Nendel lehekülgedel levitatakse näiteks Balti riikide vastast informatsiooni ning valeinfot kodakondsustemadel.

Vene riiklik propaganda rõhutab pidevalt, kuidas kõigis Balti riikides rikutakse vene keelt emakeelena kasutavate elanike inimõigusi, ning loob nn pseudo-inimõigusi, mis ei ole inimese baasõigustega seotud, nt õigus saada kodakondsust ilma keelenõueteta, õigus muukeelsele suhtlusele ja asjaajamisele riigiasutustes, õigus muukeelsele haridusele jms.

Tulemuste puhul tuleb arvestada, et kuna info saamisel on suur osa internetil, võib see tähendada mitmesuguseid veebilehekülgi ning ka sotsiaalmeediat. Võimalik, et nii internetist kui ka sotsiaalmeediast on saadud ka väärinformatsiooni inimõiguste teema kohta.

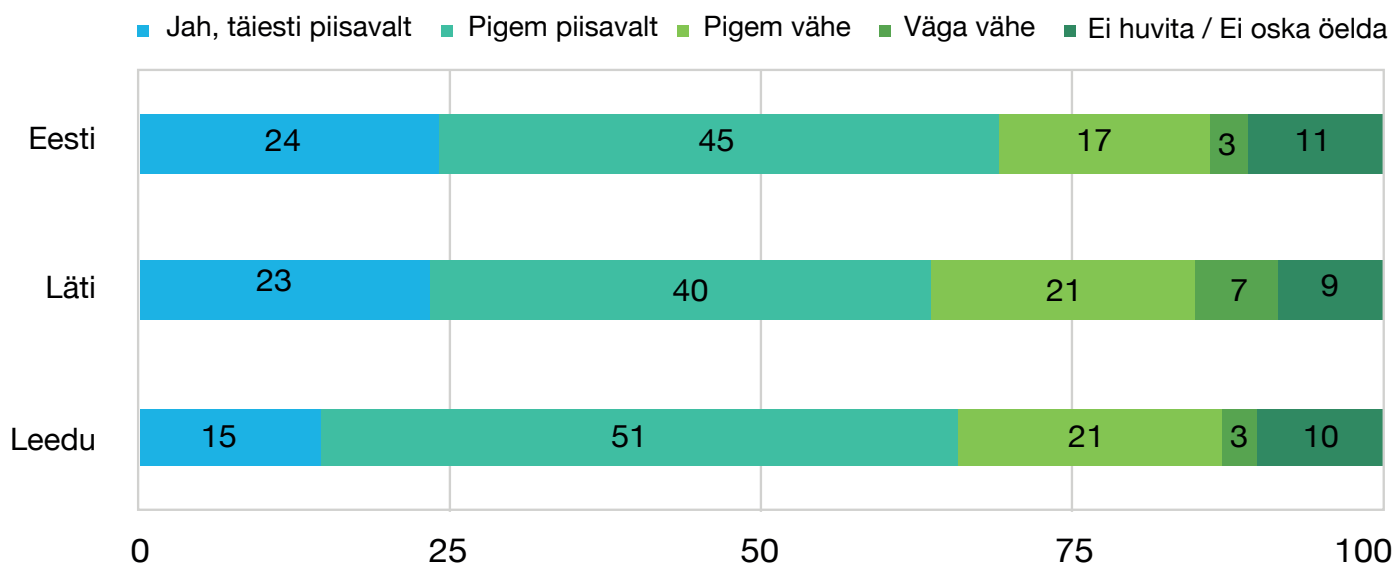

Joonis 10. Infoallikad.

8. INFO PIISAVUS

Info piisavuse hinnang on kõigis kolmes riigis küllaltki sarnane. Suurt infopuudust ei tunnetata, võimalik, et teemat ei peeta ka enda jaoks otseselt päevakohaseks või huvitavaks. Võrreldes Eestiga on Lätis ja Leedus inimõiguste teemast veidi vähem räägitud. Lätis vastas 7%, et infot on väga vähe. Seega arvavad inimesed üldiselt, et infot on pigem piisavalt ning vajadusel suudavad nad seda leida.

Lätis tunnistasid infopuudust keskmisest sagedamini vene rahvusest vastajad (12% hinnangul väga vähe) ja mittekodanikud (17%). Leedus infopuuduse osas ühtegi vastajagruppi selgelt ei eristu, kuid täiesti piisavaks peavad infot keskmisest sagedamini nooremad inimesed.

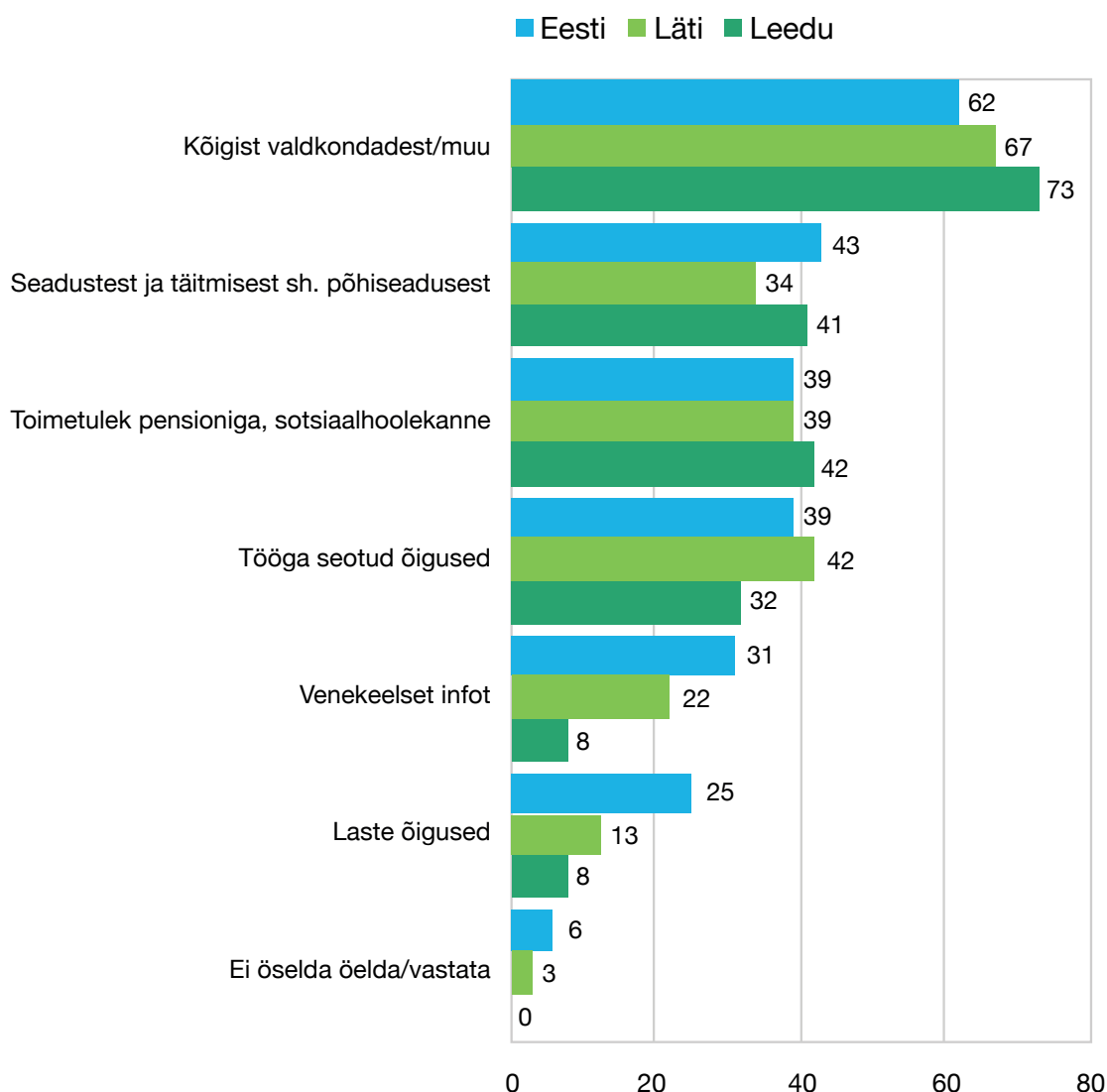

Joonis 11. Info piisavus.

9. VALDKONNAD, KUS INFOT ON VÄHE

Vastajatel, kelle arvates infot on vähe, paluti seda selgitada valdkondade kaupa. Suur osa vastanutest jäi häтта, ei osanud seda ka määratleda ja ootab lihtsalt rohkem infot – kõigist valdkondadest. Seega ei ole inimõigused ja nende rikumine ühiskonnas aktuaalne teema ning sisuliselt selle kohta teavet ei vajata.

Lätis oodatakse teiste riikidega võrreldes rohkem infot tööga seotud õiguste, vähem aga seaduste ja põhiseaduse kohta. Leedus tuntakse suhteliselt vähem puudust venekeelsest ja laste õiguste alasest infost.

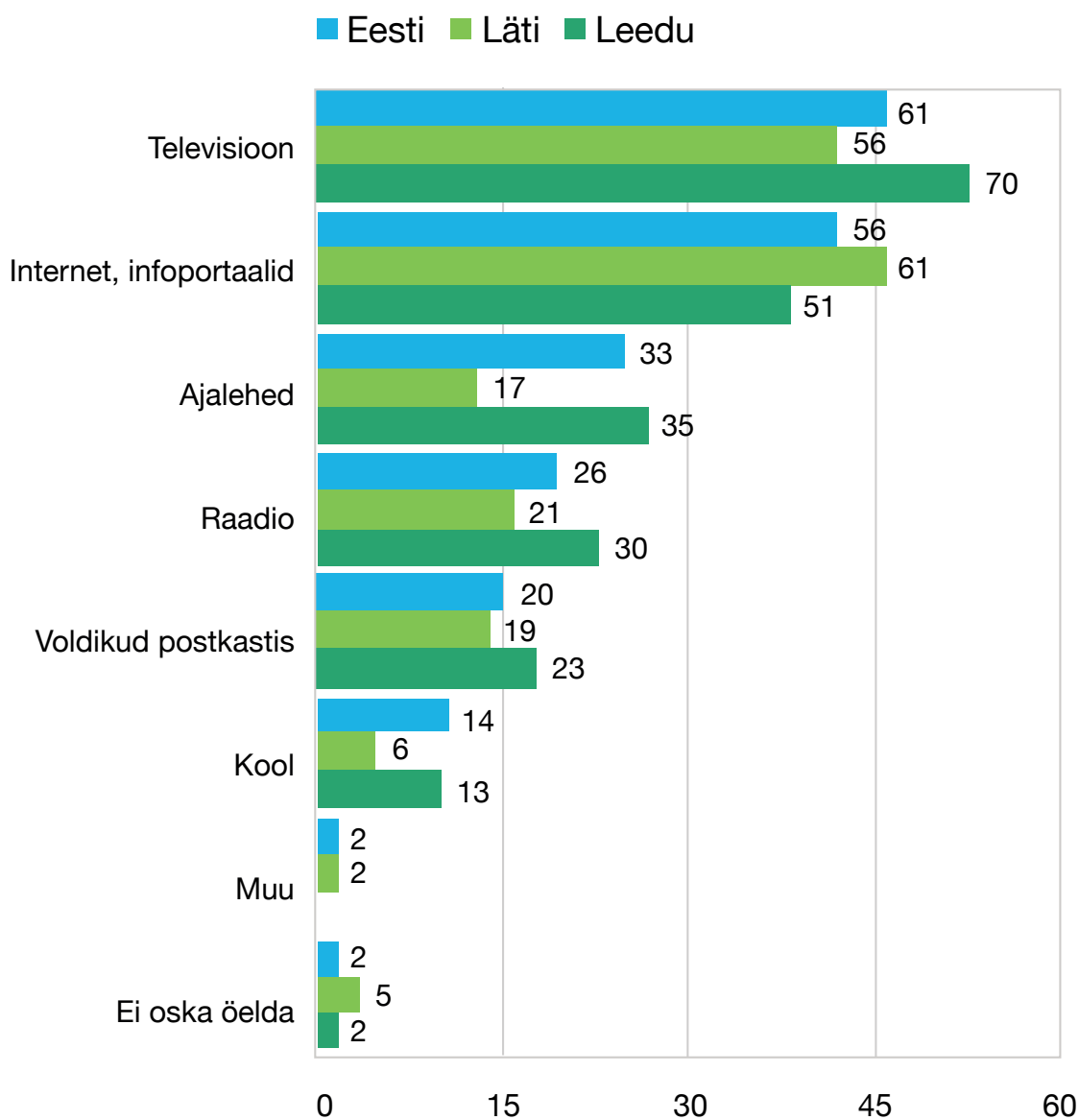

Joonis 12. Valdkonnad, kus infot on vähe.

10. EELISTATUD INFOKANALID

Baltimaade elanike infootsingu harjumused on küllaltki sarnased: kõigi kolme riigi elanikud saavad uut informatsiooni eelkõige televisioonist ja on valmis seda ka internetist otsima.

Läti vastajad ootavad harvemini infot ajalehest, raadiost ja koolist, samas soovitakse Eesti ja Leeduga võrreldes seda saada või otsida rohkem internetist.

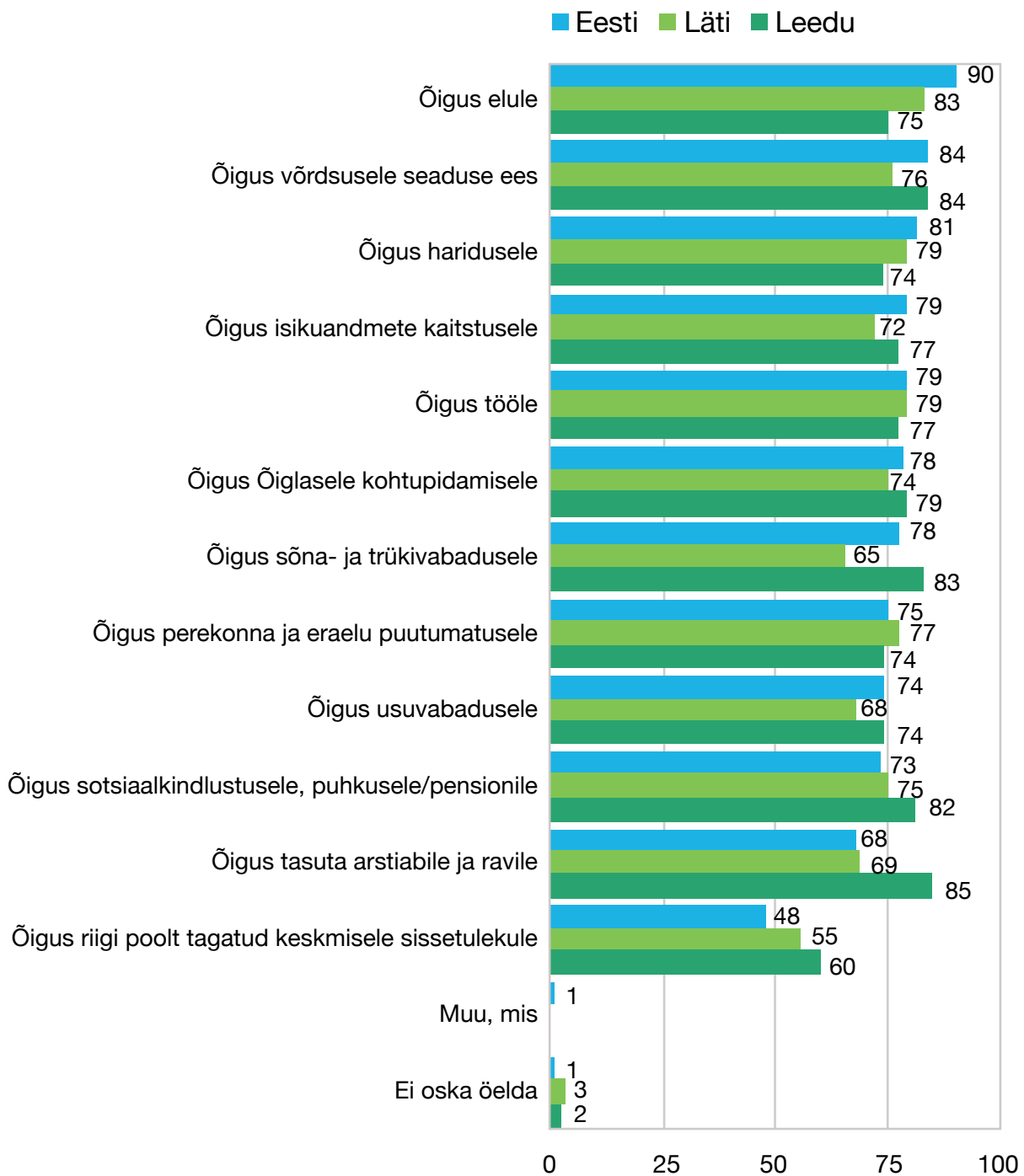
Joonis 13. Eelistatud infokanalid.

11. TEADLIKKUS INIMÕIGUSTEST

Küsimus: Millised järgnevatest õigustest on Teie arvates inimõigused, mis kehtivad kõigile inimestele? Palun valige loetelust 5 teie jaoks kõige olulisemat õigust.

Aidatud vormis teavad Balti riikide elanikud inimõigusi küllaltki hästi ning suuri erinevusi riikide vahel ei ilmnenud. Kõige paremini teavad Eesti elanikud õigust elule, õigust võrdsusele seaduse ees, õigust haridusele, tööle ja isikuandmete kaitstusele. Leedu vastajad teavad sagedamini õigust sotsiaalkindlustusele, puhkusele / pensionile ja tasuta arstiabile.

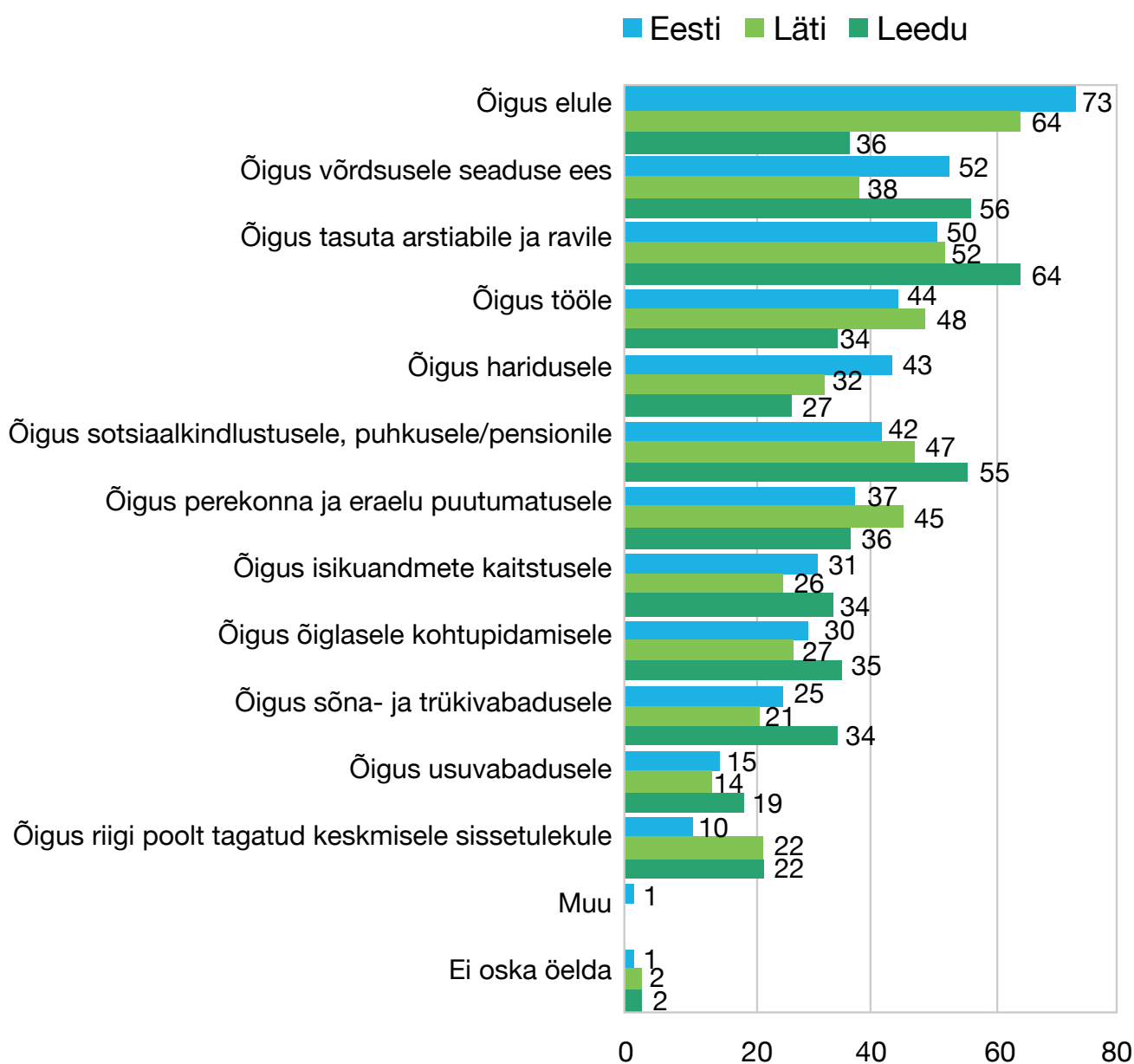
Just Leedu vastajad nimetasid kõige sagedamini inimõiguste seas eksitavat kontrollküsimust keskmise sissetuleku kohta. Kontrollküsimuse valimine näitab taas pealiskaudseid teadmisi – elanikel on õiget vastust raske anda, kuna teemaga puututakse tõenäoliselt vähe kokku.

Joonis 14. Teadlikkus inimõigustest.

12. OLULISEMAD INIMÕIGUSED

Küsimuse juures paluti valida viis kõige olulisemat inimõigust. Eesti elanikud peavad olulisemateks õigust elule, õigust võrdsusele seaduse ees ja tasuta arstiabi. Läti esikolmikus on õigus elule, tasuta arstiabi ja võrdselt õigus tööle ning sotsiaalkindlustusele, puhkusele / pensionile. Leedus on nendeks tasuta arstiabi, võrdsus seaduse ees ja õigus sotsiaalkindlustusele / puhkusele.

Joonis 15. Olulisemad inimõigused.

Tähelepanuväärne on, et lätlased ja leedulased peavad eestlastest poole olulisemaks kontrollküsimusena lisatud õigust riigi poolt tagatud keskmisele sisetulekule, mis ei ole inimõigus.

Huvitav on ka see, et kuigi inimesed saavad suure osa infost inimõiguste ja nende rikkumise kohta meediast, ei pea nad õigust sõna- ja trükivabadusele kuigi oluliseks. See näitab, et inimõiguste teemavaldkonnas ei osata luua laiemaid seoseid.

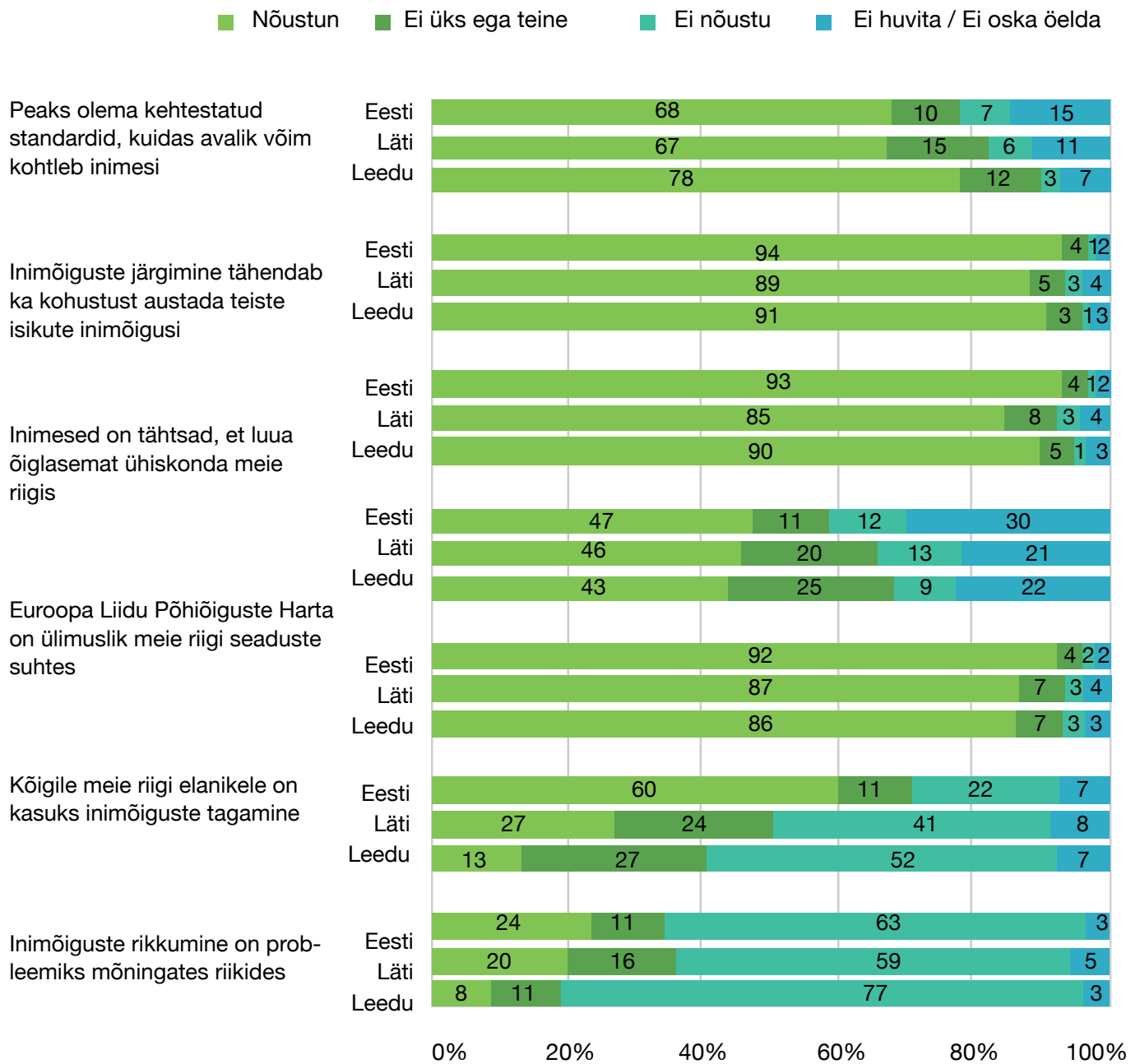
13. ÜLDISED HOIAKUD INIMÕIGUSTE PUHUL

Üldiste hoiakute väljaselgitamiseks esitati vastajatele viis väidet nõustumiseks või mittenõustumiseks. Enamik väiteid sai eri riikide vastajatelt sarnase vastuse. Kõik vastajad leidsid, et üldised hoiakud inimõiguste teema puhul on kolmes Balti riigis küllaltki sarnased, kuid mõningaid erisusi siiski leidub. Silma paistab, et igapäevaelu seisukohalt tähtsustavad inimõigusi kõige sagedamini Leedu vastajad. Inimõiguste tagamise kasulikkust riigi elanikele mõistavad teistest sagedamini Eesti elanikud.

Avalikule võimule loodud standardeid pooldavad teistest sagedamini Leedu kodanikud.

Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta kohta on teadlikkus kõige vähesem Leedus, kuid vahe Eesti ja Läti tulemusega pole suur.

Vastusevariant „inimõiguste rikkumist mõningates riikides, kuid mitte..“ Eestis 60%, Lätis 27% ja Leedus 13%. Hoiak ei lähe kokku eelpool uuritud juhtumipõhise uuringuosaga – ilmselt on tegemist teatud kahtlustava positsiooniga, et niikuinii toimub midagi ebaõiglast / ebavõrdset. Leedu puhul väidavad vastajad samuti, et inimõigused on nende jaoks olulised (77%), aga eelnevate küsimuste vastuste puhul ei tulnud välja, et neil oleks sellekohaseid teadmisi.

Joonis 16. Üldised hoiakud inimõiguste puhul.

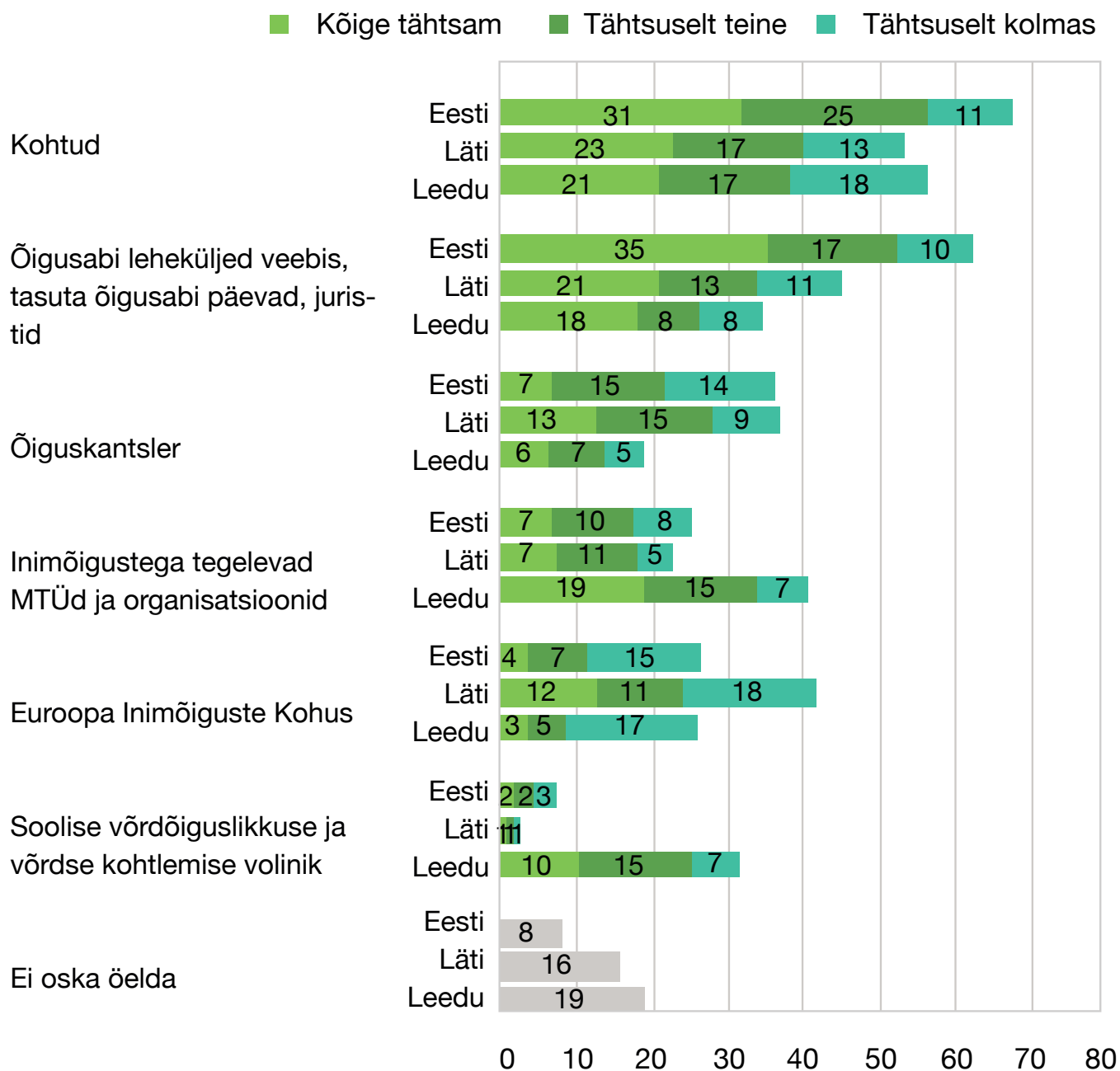
14. KUHU PÖÖRDUKS INIMÕIGUSTE RIKKUMISE KORRAL

Inimõiguste rikkumise korral pöördusid nii Eesti kui ka Läti elanikud kõige sagedamini õigusabi lehekülgede poole veebis, kasutaks tasuta õigusabi võimalust ja konsulteeriks juristidega, seejärel aga pöördus kohtusse.

Leedus oleks esmaseks valikuks samuti kohus, seejärel inimõigustega tegelevad organisatsioonid ja õiguslane teave veebis ning pöördumine juristide poole. Õiguskantsleri institutsioon on kõikides riikides kindlalt kolmandal kohal, mis näitab, et kui abi jääb eelpool nimetatutest vajaka, siis pöörduakse tema poole.

Suhteliselt sagedamini võrreldes Eesti ja Lätiga pöördusid Leedu kodanikud esmajärjekorras otse Euroopa Inimõiguste Kohtusse – 12%. See on aga eeslik vastus, sest sinna saab pöörduda alles siis, kui kõik siseriiklikud kohtuvõimalused on ammendatud. Seega näitab vastus väheseid teadmisi kohtusüsteemi toimimise kohta.

Vastamata jättis küsimusele Leedus 19%, Lätis 16% ja Eestis 8% vastanutest.

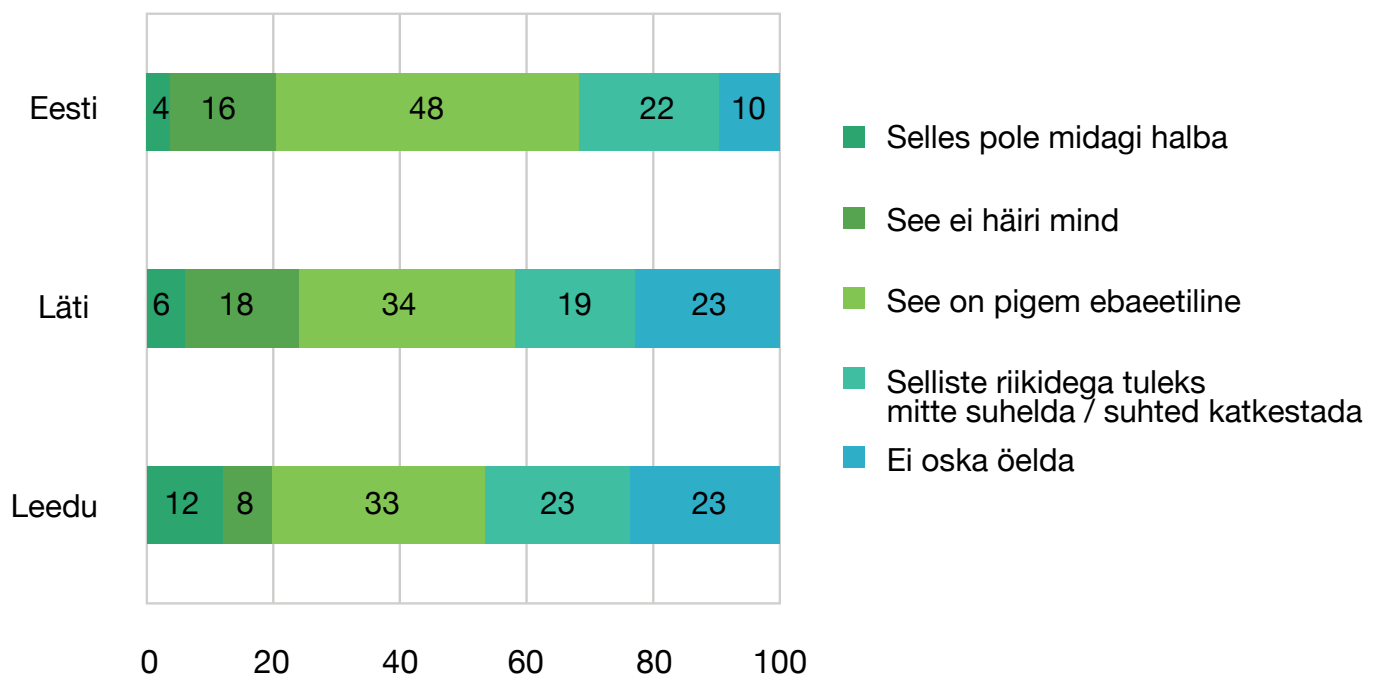
Joonis 17. Kuhu pöörduks inimõiguste rikkumise korral.

15. HOIAKUD INIMÕIGUSI RIKKUVATE RIIKIDE SUHTES

Küsimus: Kas on eetiline, kui Teie riik arendab suhteid riikidega, kus jõhkralt rikutakse inimõigusi?

Hoiakud riikide suhtes, kus jõhkralt rikutakse inimõigusi, on Lätis ja Leedus veidi neutraalsemad kui Eestis. Sagedamini näeme seda, et küsimusele jättis vastamata ligi veerand (Eestis 10%) ning harvemini valiti ka varianti „pigem ebaeetiline“.

Samal ajal on kõigis riikides üsna võrdselt vastajaid, kelle hinnangul tuleks taoliste riikidega mitte suhelda või suhted katkestada.

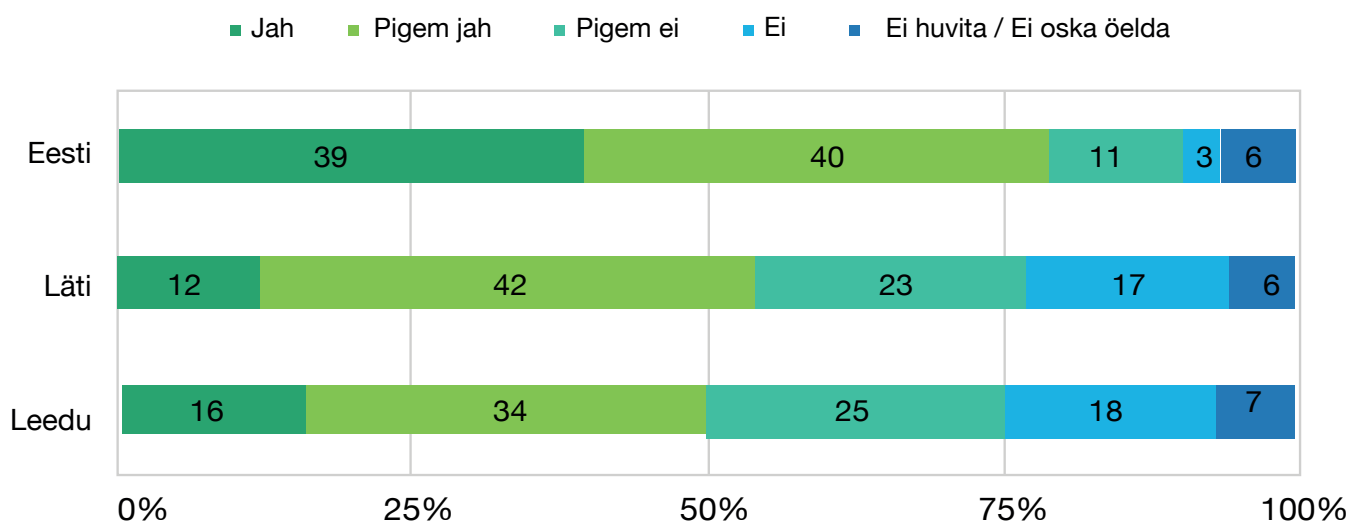
Joonis 18. Hoiakud inimõigusi rikkuvate riikide suhtes.

16. KAS TUNNETE, ET RIIK KAITSEB TEIE INIMÕIGUSI?

Küsimus: Inimõiguste ülddeklaratsioon sätestab, et kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt ning kõigil on samad õigused ja vabadused, aga ka kohustused. Kas tunnete, et riik kaitseb Teie inimõigusi?

Eesti elanikest tunneb 79%, et riik kaitseb nende inimõigusi, Lätis vastavalt on see protsent 54 ja Leedus 50.

Täpsemad tulemused on välja toodud alljärgneval joonisel.

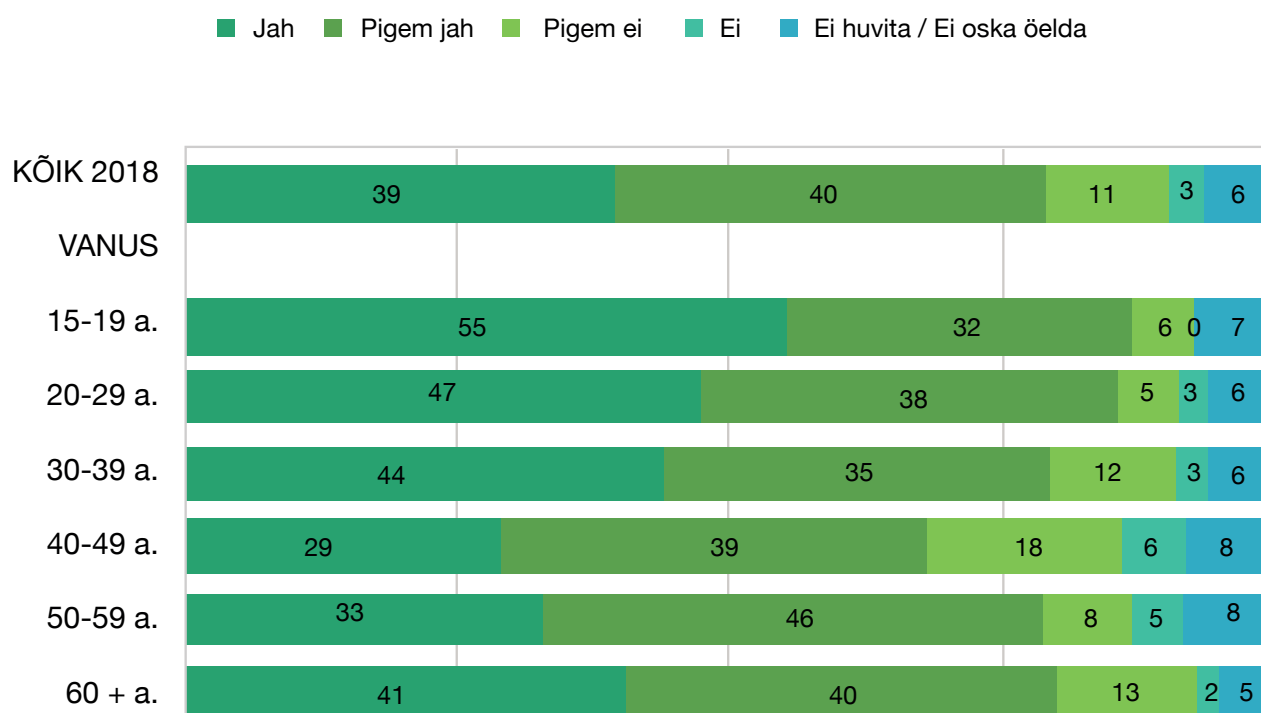
Joonis 19. Kas tunnete, et riik kaitseb Teie inimõigusi? Kõik riigid

Eesti

Küsimus: Inimõiguste ülddeklaratsioon sätestab, et kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt ning kõigil on samad õigused ja vabadused, aga ka kohustused. Kas tunnete, et Eesti riik kaitseb Teie inimõigusi?

79% Eesti elanikest tunneb, et riik kaitseb nende inimõigusi, 14% seda ei tuneta. Kindla „jah“ vastuse andis 39% elanikkonnast, mis on kõrge tulemus (ülaltoodud joonis 20).

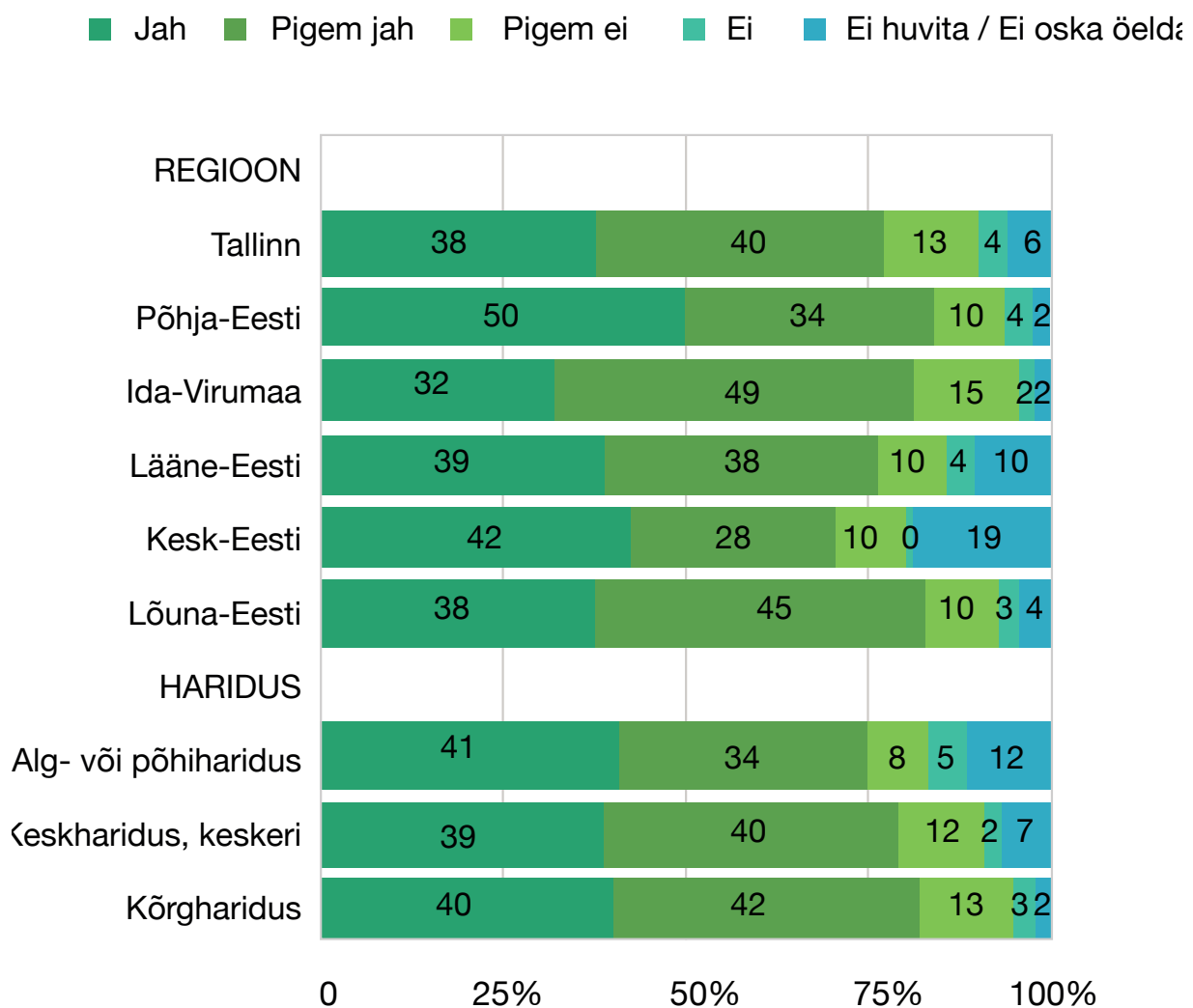
Kõige positiivsemalt on meelestatud nooremad inimesed – kaitstuna tunnevad end 87% 15–19-aastaste ja 85% 20–29-aastaste vanuserühmast. Kõige vanema rühma näitaja oli 81%, kuid kõige madalam on see 40–49-aastaste seas (68%).

Joonis 20. Kas tunnete, et riik kaitseb Teie inimõigusi? Eesti

Selle küsimuse puhul ei ole suurt erinevust ka keelepõhiselt. Eestlastest tunneb end kaitstuna 81%, Eesti venekeelsest elanikkonnast 75% ja muude rahvuste esindajatest 77%. Kõige paremini kaitstuna tunnevad ennast kõrgharidusega inimesed (81%), mõnevõrra vähem kaitstuna põhiharidusega vastajad (75%), kuigi ka nende hinnang on üsna kõrge. Piirkondlikult andsid selles küsimuses kõrgeima hinnangu Põhja-Eesti (84%) ja Lõuna-Eesti (83%) elanikud ning kõige madalama Kesk-Eesti elanikud (70%).

Kokkuvõttes ei olnud selles küsimuses vaadeldavate rühmade ja tunnuste lõikes suuri erinevusi.

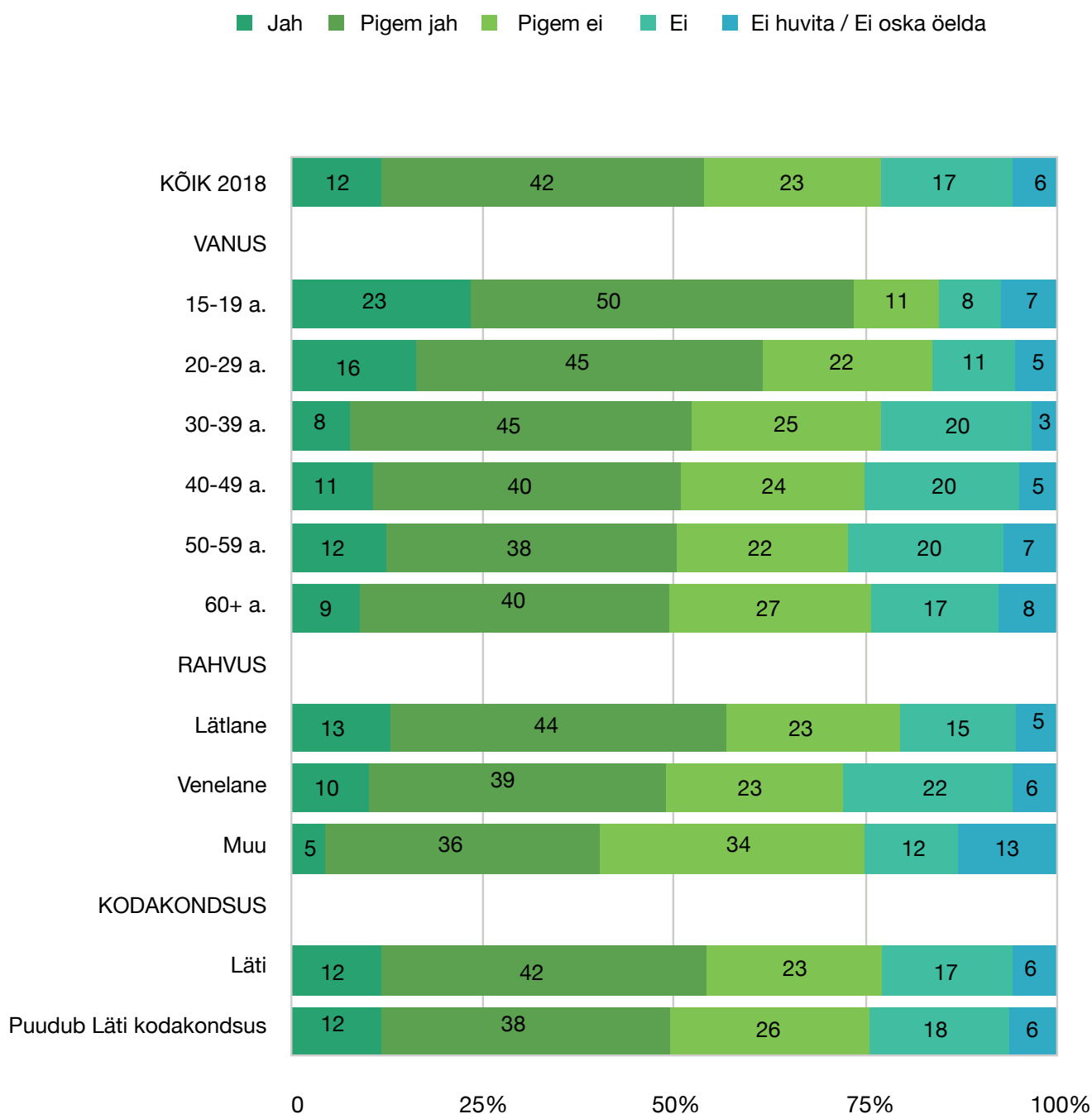

Joonis 21. Kas tunnete, et riik kaitseb Teie inimõigusi? Piirkond ja haridus

Läti

Läti tulemus on võrreldes Eestiga madalam – seal tunneb 54% elanikest, et riik kaitseb nende inimõigusi, kuid 40% seda ei tunneta. Kindlalt vastas „jah“ vaid 12% elanikest.

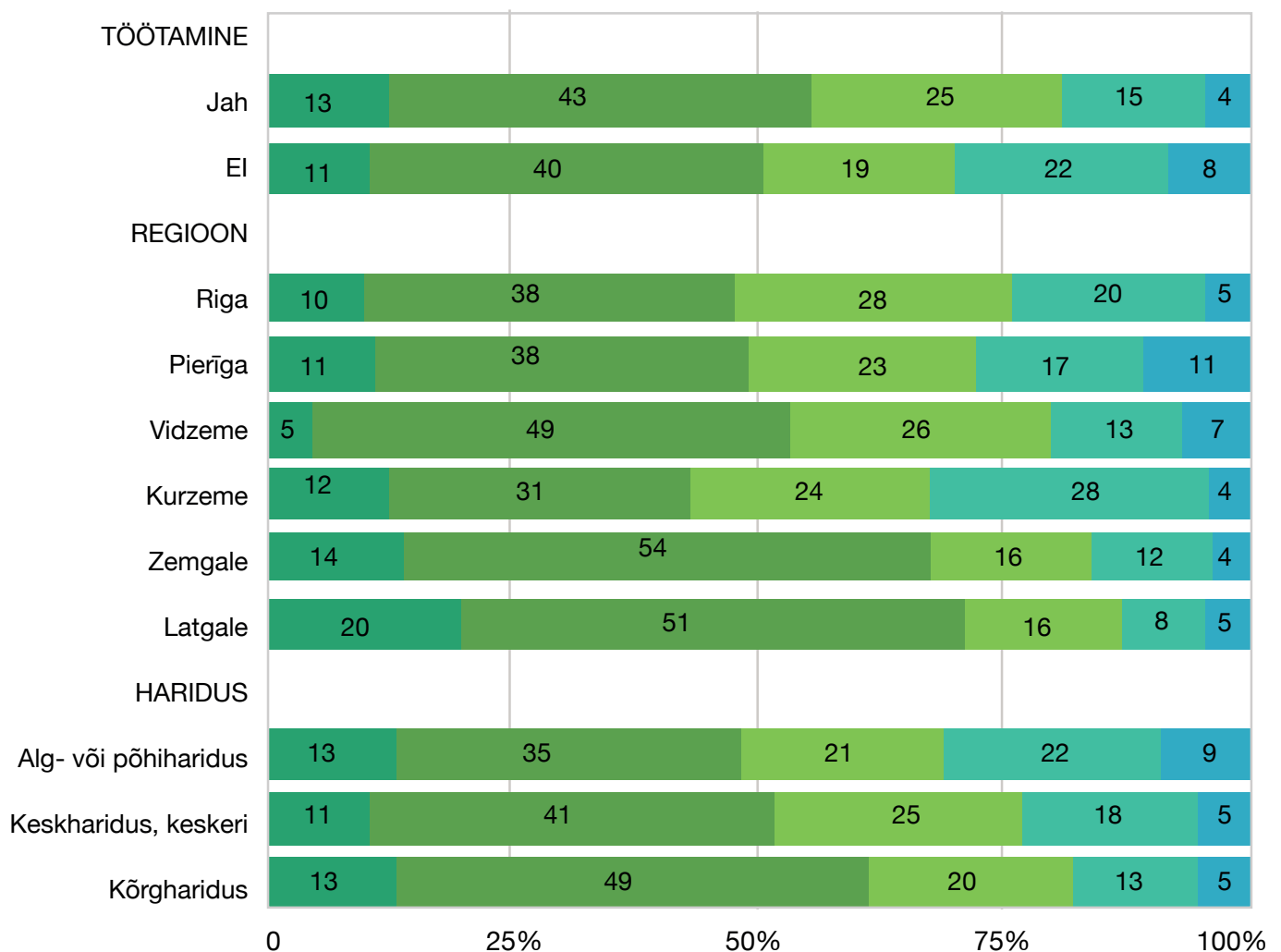
Keskmisest positiivsemalt on meelestatud nooremad inimesed – nii tunneb 15–19-aastaste vanuserühmast end kaitstuna 73% ning 20–29-aastastest 61%. Kõige vanemas rühmas on see näitaja vaid 49%.

Joonis 22. Kas tunnete, et riik kaitseb Teie inimõigusi? Läti

Ka Läti lätlaste ja venekeelse elanikkonna vastuste vahel polnud suurt erinevust: lätlastest tunneb end kaitstuna 57%, sealsest venekeelsest elanikkonnast 49%. Samuti on kõrgem tulemus Läti kodanikel (54%) ja madalam neil, kel Läti kodakondsus puudub (50%).

Lisaks näeme, et inimõiguste osas tunnevad end paremini kaitstuna töötavad inimesed (56%), mittetöötavate elanike tulemus on 51%. Kõige positiivsem tulemus oli Zemgale ja Latgale piirkonnas, Riia ja Kurzeme piirkonna tulemused on aga keskmisest madalamal tasemel.

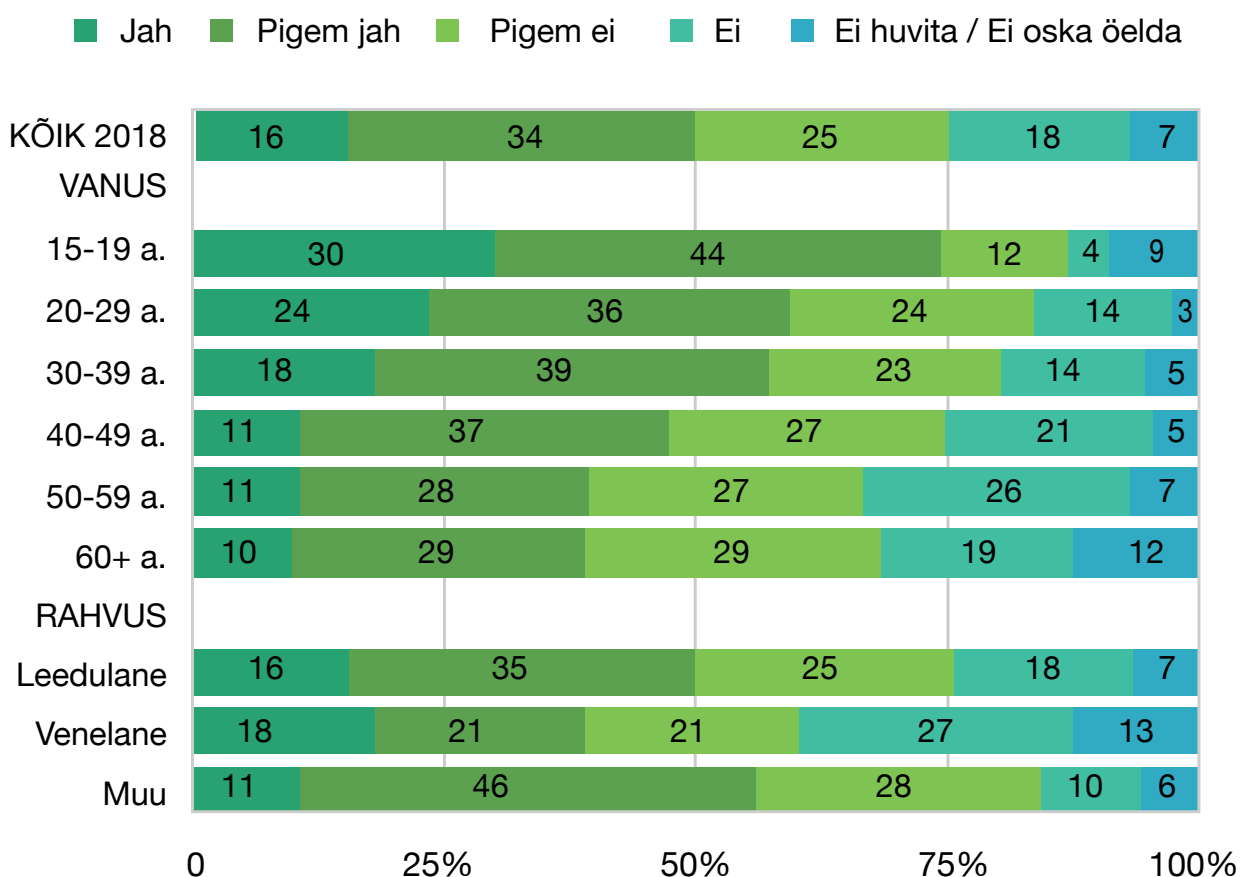
Joonis 23. Kas tunnete, et riik kaitseb Teie inimõigusi? Läti

Leedu

Leedus tunneb 50% elanikest, et riik kaitseb nende inimõigusi, 43% seda ei tunnet. „Jah“ vastas sellele küsimusele 16% elanikest. Keskmisest positiivsemalt on meelestatud nooremad inimesed – 15–19-aastaste vanuserühmast tunneb end kaitstuna 74%, 20–29-aastastest 60%. Kõige vanemas rühmas on vastav näitaja vaid 39%.

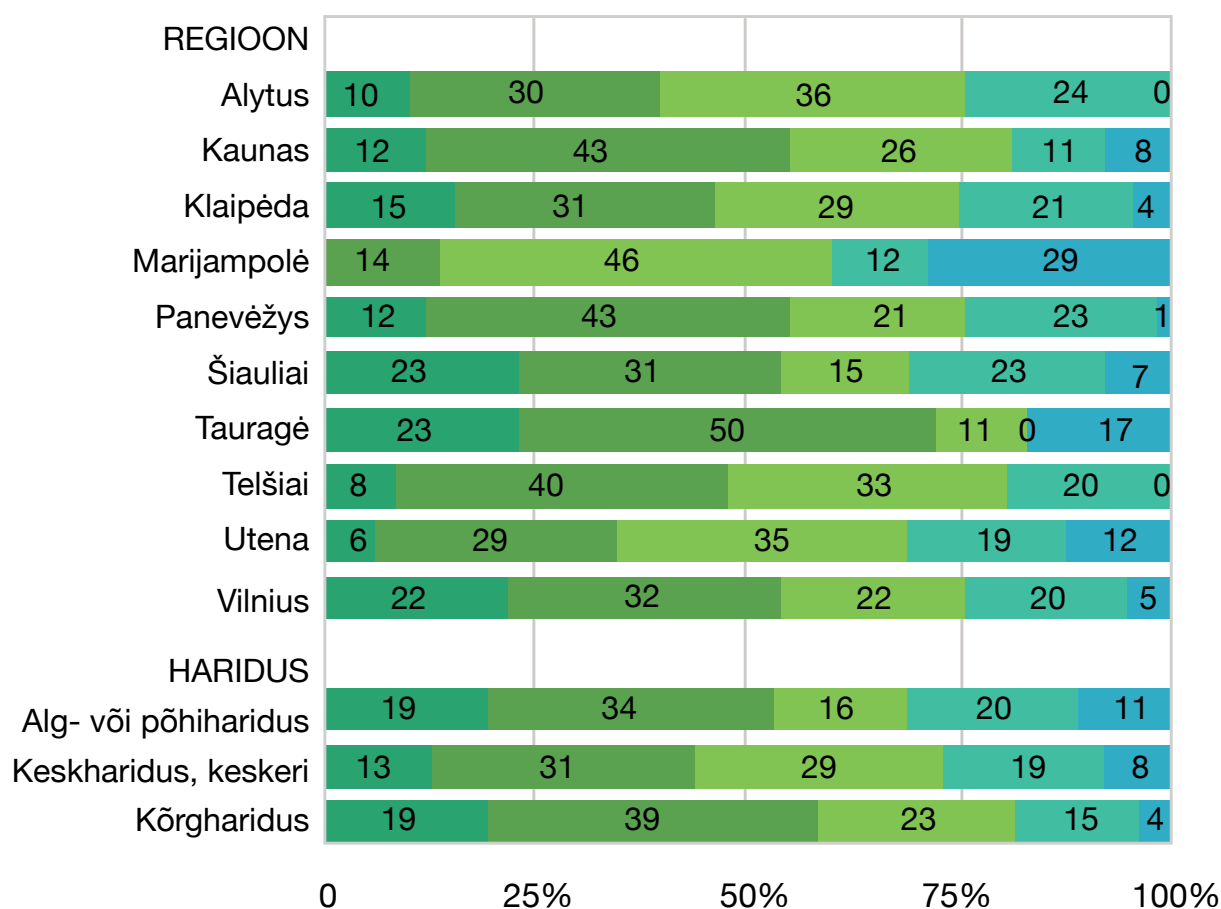
Leedulastest tunneb end riigi poolt kaitstuna 51%, sealsest venekeelsest elanikkonnast aga 39% ning muude rahvuste esindajatest 57%.

Kõrgharidusega Leedu kodanikest tunneb end inimõiguste osas kaitstuna 58%, põhiharidusega inimestest 53% ja keskharidusega inimestest 44%.

Joonised 24. Kas tunnete, et riik kaitseb Teie inimõigusi? Leedu

■ Jah ■ Pigem jah ■ Pigem ei ■ Ei ■ Ei huvita / Ei oska öelda

Joonis 25. Kas tunnete, et riik kaitseb Teie inimõigusi? Leedu

Piirkondadest eristuvad teiste seast eelkõige kaks regiooni: Tauragė kõige parema ja Marijam-polė kõige madalama tulemuse poolest. Viimases piirkonnas on suurim osakaal neid, kes ei osanud sellele küsimusele vastata.

Võrdlusena võib välja tuua, et kõige kaitstumana tunnevad ennast just nooremad. See näitab teatud turvalist elustandardit ning seda, et elanikud oma inimõiguste üle ei muretse.

17. NÕUSTUMINE ÕIGUSTE PIIRAMISEGA

Küsimus: Milliste oma õiguste piiramisega Te nõustuksite, kui seda oleks vaja teha riigi turvalisuse, julgeoleku või terroriakti ärahoidmise huvides?

Küsimusele vastamine nõuab mõningaid eelteadmisi, eriti vahetegemist inimõiguste rikkumise ja (ajutise) piiramise osas. Vaatleme vastuseid riikide kaupa.

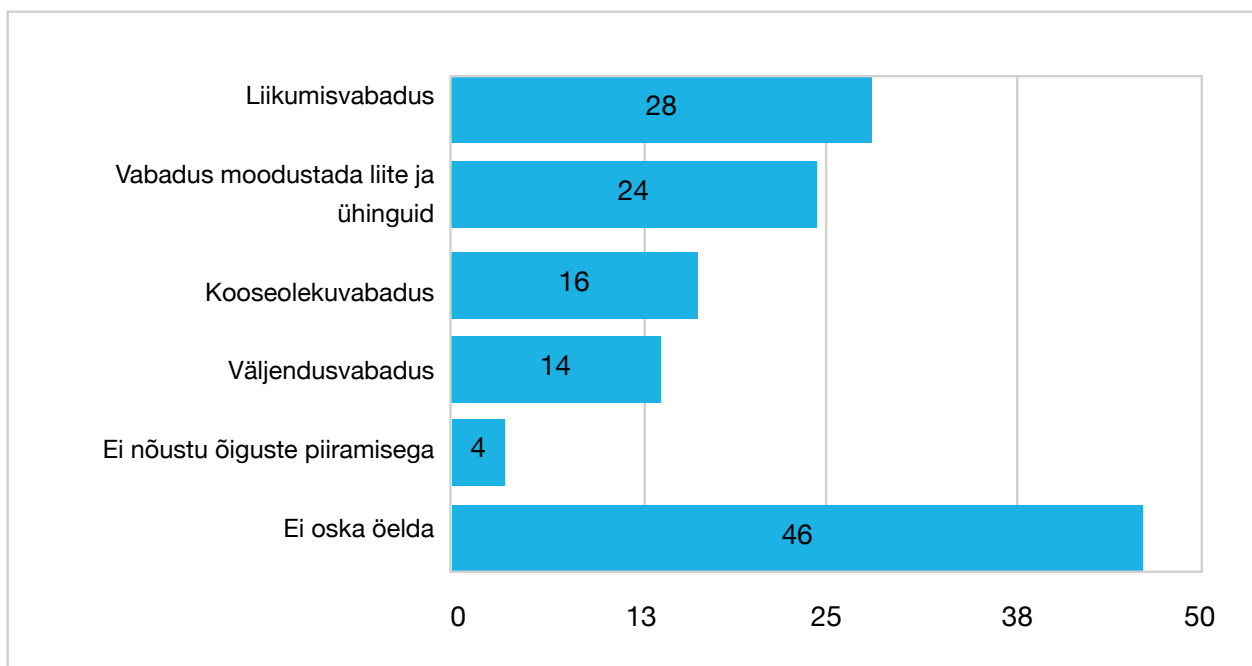
Riigi turvalisuse nimel oleksid Eesti elanikud kõige sagedamini nõus laskma piirata enda liikumisvabadust (28%), seejärel õigust moodustada liite ja ühingu (24%), koosolekuvabadust ning väljendusvabadust. Osa elanikest (4%) vastas, et ei ole nõus ühegi enda õiguse piiramisega. Küsimusele ei osanud vastata 46% elanikest.

Üldtulemusest erinesid järgmiste gruppide vastused:

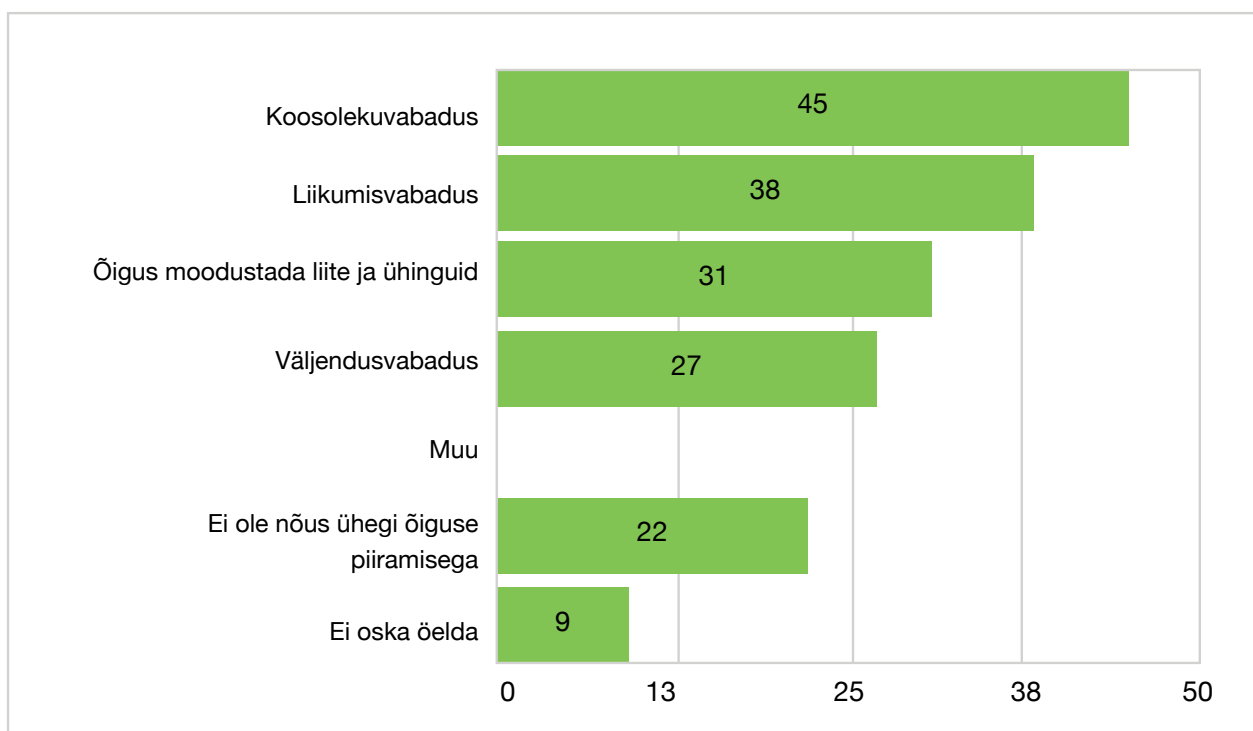
Liikumisvabaduse piiramisega nõustuvad harvemini Põhja-Eesti (20%) ja Ida-Virumaa elanikud (20%) ning venekeelne elanikkond (20%) ja vanuserühm 60+ (21%). Leplikumad on Lõuna-Eesti elanikud (40%), vanuserühm 20–29a. (38%), kõrgharidusega vastajad (37%) ja suurema sissetulekuga elanikud (35–41%). Koosolekuvabaduse piiramisega on sagedamini nõus tallinlased (23%).

Väljendusvabaduse piiramise osas on leplikumad tallinlased (19%), kuid selle vastu on keskmisest sagedamini vastajad Põhja-Eestist (7% nõustub), Lõuna-Eestist (10%), maaelanikud (10%) ja vanuserühm 40–49a. (8%).

Mitte ühegi õiguse piiramisega ei nõustu keskmisest sagedamini kõrgharidusega inimesed (7%).

Joonis 26. Milliste oma õiguste piiramisega Te nõustuksite, kui seda oleks vaja teha riigi turvalisuse, julgeoleku või terroriakti ärahoidmise huvides? Eesti

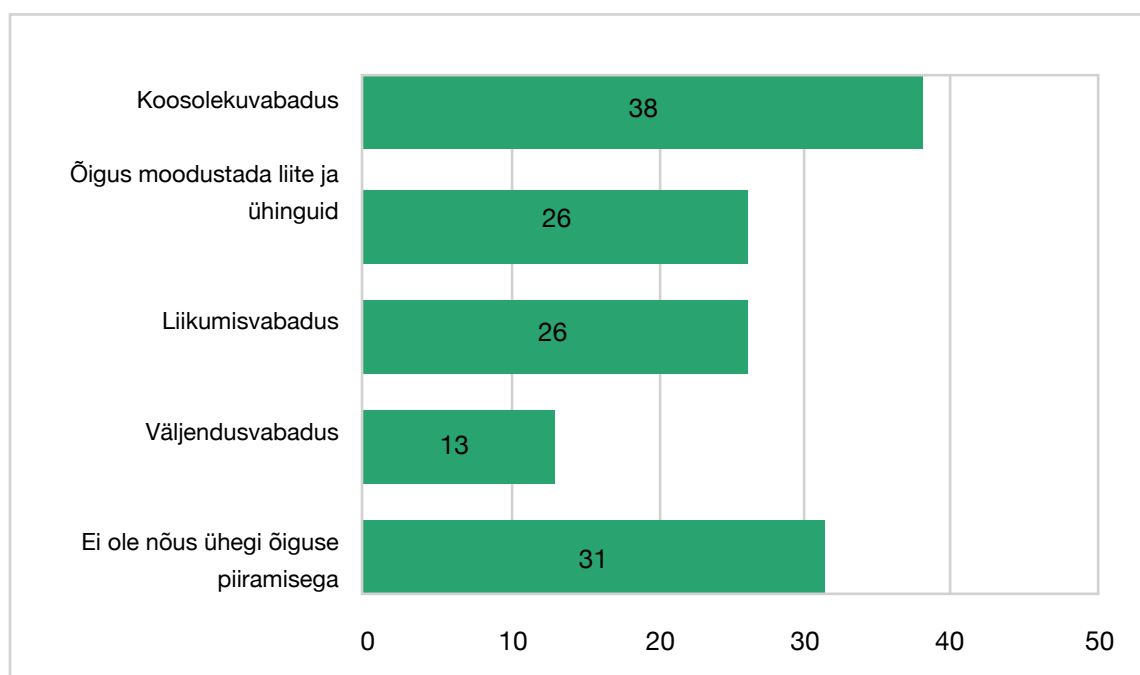

Joonis 27. Milliste oma õiguste piiramisega Te nõustuksite, kui seda oleks vaja teha riigi turvalisuse, julgeoleku või terroriakti ärahoidmise huvides? Läti

Läti elanikud lubaks riigi turvalisuse nimel kõige sagedamini piirata koosolekuvabadust (45%), seejärel liikumisvabadust (38%), õigust moodustada liite ja ühinguid (31%) ning väljendusvabadust (27%). Osa elanikest vastas, et ei ole nõus ühegi enda õiguse piiramisega, neid oli 22%.

Üldtulemusest erinesid järgmiste gruppide vastused:

Venekeelne elanikkond on sagedamini nõus piirama liikumisvabadust (45%), põhiharidusega inimesed aga harvem (30%). Koosolekuvabaduse piiramisega on sagedamini nõus noored vanuses 20–29 aastat, harvem aga mittekodanikud. Selliseid vastajaid, kes mitte ühegi õiguse piiramisega ei nõustu, elab keskmisest enam Riia piirkonnas (28%).

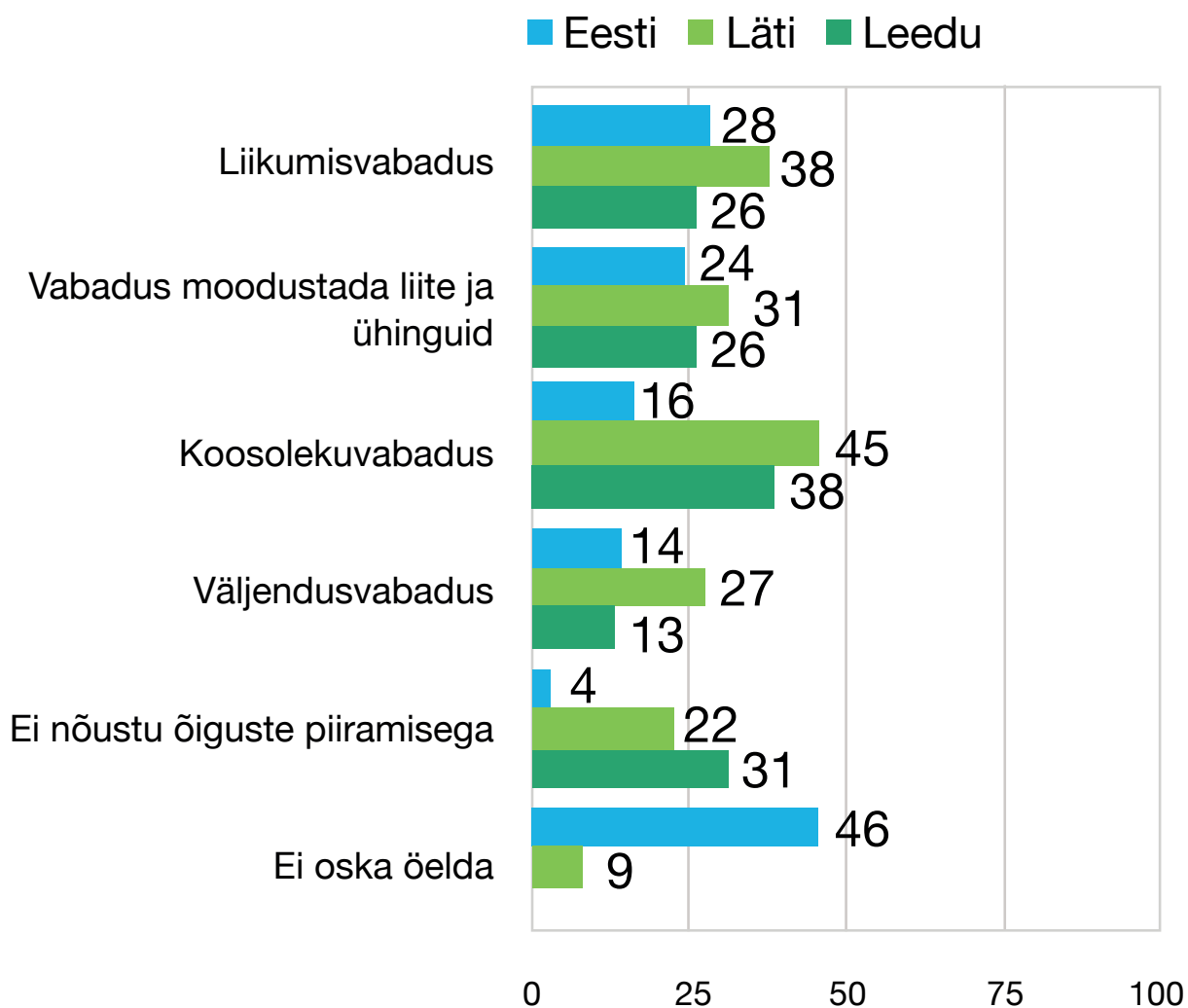

Joonis 28. Milliste oma õiguste piiramisega Te nõustuksite, kui seda oleks vaja teha riigi turvalisuse, julgeoleku või terroriakti ärahoidmise huvides? Leedu:

Leedu elanikud on kõige sagedamini nõus vajadusel laskma piirata koosolekuvabadust (38%), seejärel õigust moodustada liite ja ühinguid ning liikumisvabadust. Väljendusvabaduse piiramisega on ka Leedus nõustujaid kõige vähem – 13%. Mitte ühegi enda õiguse piiramisega ei nõustu 31% Leedu elanikest.

Üldtulemusest erinesid järgmiste gruppide vastused:

Liikumisvabaduse piiramisega nõustuvad keskmisest sagedamini muude rahvuste esindajad (46%). Koosolekuvabaduse piiramisega nõustuvad harvem 20–29-aastased (29%), maaelanikud (32%) ja muude rahvuste esindajad (20%). Väljendusvabaduse piiramisega nõustuvad keskmisest harvemini kõrgharidusega inimesed (9%). Mitte ühegi õiguse piiramisega ei nõustu sagedamini töötud (44%).

Joonis 29. Nõustumine õiguste piiramisega, Balti riigid võrdluses

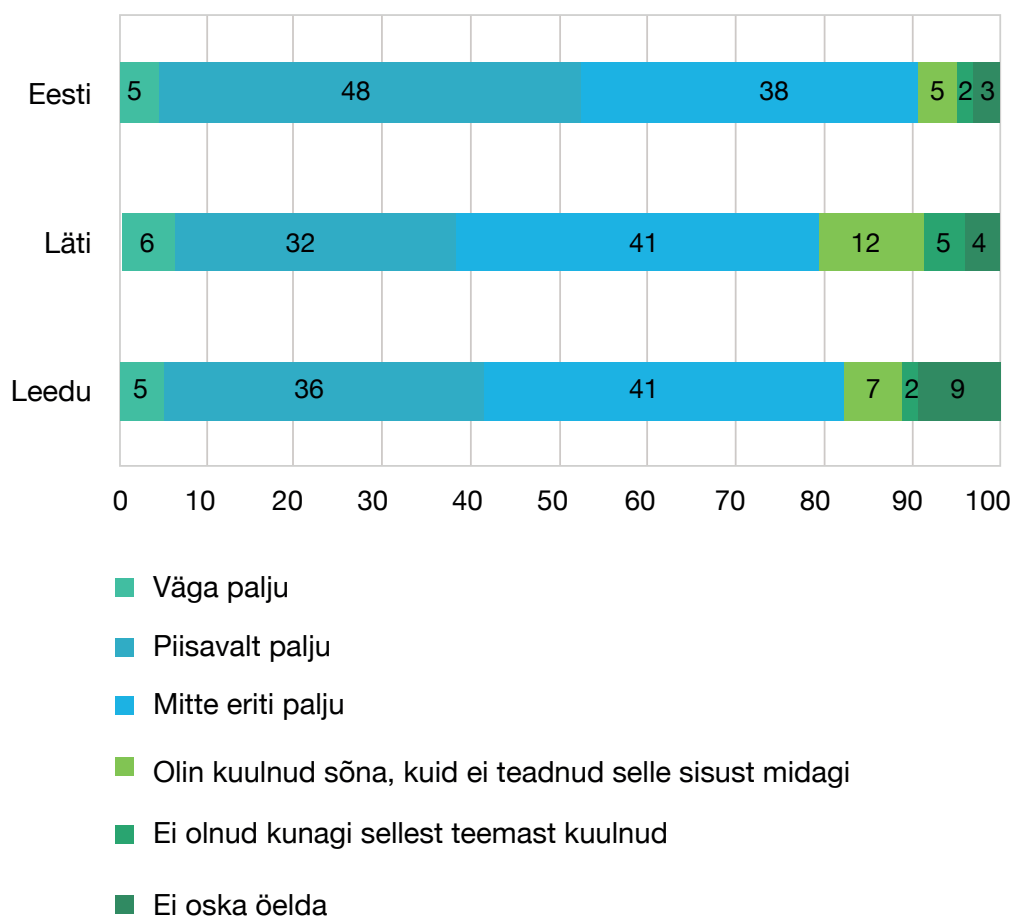
Balti riikide võrdluses on märgatav, et Eesti vastajad usaldavad oma riiki ja riigi julgeolekupoliitika toetus püsib kõrgel, seda näitavad ka kõrged toetusprotsendid Kaitseväele ja politseile (Turu-uuringud, 2018 kevad).

18. ÜLDINE EELNEV INFORMEERITUS

Uuringu viimase küsimuse tulemusena näeme, et enda informeeritust teemast enne küsitlusele vastamist peavad kõige paremaks taas Eesti elanikud (48%). Lätis ja Leedus osutus sagedasemaks vastuseks variant „mitte eriti palju“ (41%).

Lätis oli kõige sagedamini neid, kes olid kuulnud vaid sõna, kuid ei teadnud selle sisu (12%), ning ka neid, kes polnud kunagi sellest teemast kuulnud (5%).

Nii Eestis, Lätis kui ka Leedus oli põhielanikkond paremini informeeritud kui vene ja muust rahvusest elanikud. Ilmselt on põhjuseks Venemaa meedias inimõiguste kasutamine propagandaks, mis muudab mõiste ebatäpseks ja sisu poolest vääraks.

Joonis 30. Üldine eelnev informeeritus.

KOKKUVÕTE

BALTI RIIKIDE VÕRDLEVA

INIMÕIGUSUURINGU TULEMUSTEST

Teadmised inimõiguste kohta

Küsitlusest jääb mulje, nagu Baltimaades puuduks ühtne arusaam inimõigustest, erinevad on teadmised selle valdkonna aspektidest. See võib tähendada, et inimõiguste olukord ongi neis riikides erinev, sest pilt on kirju ja vastuoluline ka riikide sees eri gruppide puhul.

Eestis seostub vastajatel mõistega „inimõigused“ üsna võrdselt õigus elule, vabadus / otsustusõigus oma elu üle ning sõna- ja väljendusvabadus. Läti ja Leedu vastajad on eelistanud siin sisult lähedast – vabadust ja õigust oma elu üle otsustada. Kuna kõigi kolme Balti riigi vastajatest eelistasid neid vastuseid kõige nooremad vanuserühmad (15–29), on teadmised ilmselt seotud kooli ainekavaga ning sellega, mida ja kuidas vastavat teemat õpikutes selgitatakse.

Läti ja Leedu respondentide vastustes on muidki olulisi sarnasusi: rõhutatakse just vabadust, võrdsust ja õigusi. Lisaks toodi nii Lätis kui ka Leedus sagedamini välja inimväärset elu ja palka (7–8%) ning Lätis ka teiste isikute õiguste austamist ja kohustusi (9%).

Suur osa elanikest jättis inimõiguste mõiste avamata, ilmselt neile ei meenu seoses inimõiguste terminiga mitte midagi. Läti elanikud oskasid välja tuua mõnevõrra rohkem vastuseid, Eestis ja Leedus jäeti sagedamini küsimusele vastamata.

Eestis 42% ja Leedus 34% vastanutele ei meenu inimõiguste terminiga seoses mitte midagi või ei oska nad vastust sõnastada. Samuti on elanike teadmised üsna ebamäärased: inimõigustest ollakse küll midagi kuulnud, kuid ei osata definitsiooni esitada ega seostada seda Inimõiguste ülddeklaratsiooniga. Igal juhul ei ole mõistet „inimõigused“ suuteline lahti mõtestama suur osa ühiskonnast

Inimõiguste järgimine

Inimõiguste järgimise osas ollakse Baltimaades eri meelt: kui Eestis arvab 73% vastanutest, et inimõigustega on kõik korras, siis Lätis on neid 47% ja Leedus vaid 33%.

Lätis vastasid selle küsimusele jaatavalt ligi pooled (47%) ja Leedus kolmandik (33%). Põhjuseks ei ole aga ilmselt inimõiguste rikkumiste suurem ulatus, vaid see, et Lätis ja eriti Leedus ei ole teemat Eestiga võrreldes samavõrra teadvustatud – vastavalt 32% ja 26% elanikest jättis vastamata. Eitavalt vastas Leedus 35% ja Lätis 26% elanikest, samas kui Eestis 14%. Siin võib leida teatud sarnasust eelmiste Eesti küsitlustega, vaid viimases, 2018. aasta uuringus oli vastamata jätmisi oluliselt vähem. Ilmselt on inimõiguste teadvustamiseks ühiskonnas vaja teatud aega.

Kui Eestis mõjutab hinnangut inimõigustele inimese vanus, rahvus (vene keelt emakeelena rääkivad elanikud on negatiivsema hinnanguga), haridus, kodakondsus, sissetulek ja elukoht, siis sarnast tulemust näeme ka Lätis. Inimõiguste rikkumist arvavad seal olevat keskmisest sagedamini järgmised vastajagrupid: vanuserühm 60+ aastat, venekeelne elanikkond (34%), ilma Läti kodakondsuseta isikud, pensionärid, väikese sissetulekuga inimesed ning Latgale piirkonna elanikud (38%).

Leedus on tulemus võrreldes Eesti ja Lätiga veidi erinev: kriitilisemaid vastuseid on vanuserühmas 50–59 aastat, keskharidusega ja töötutel inimestel (52%). Leedus ei oska küsimusele sagedamini üldse vastata muude rahvuste esindajad, kuid nad ei ole kriitilised inimõiguste osas. Ilmselt ei ole nad selle teemaga kokku puutunud. Seega on tüüpilised negatiivsusele kallutatavad faktorid ilmselt seostatavad respondentide inimõiguslaste teadmistega ning otseselt kohaliku inforuumi kuulumise ja selle jälgimisega.

Nimetades üldiselt õigusi, mida elanike arvates riigis rikutakse, on kõigis kolmes esikohal madala elatustasemega seonduvad probleemid. See ei ole otseselt inimõiguste teema (inimõigusküsimuseks muutuvad need sel juhul, kui riik õiguslikult ei suuda luua tingimusi inimväärse elu saavutamiseks, nt tagada minimaalseks toimetulekuks vajalikku pensioni). Eesti puhul olid need teemad küsitluses aktuaalsed aastal 2012, mil jätkus veel majanduslik surutis.

Inimõiguste rikkumisega on enda arvates kokku puutunud siiski vähesed: Eestis 6%, Lätis 15% ja Leedus 15%. Vastavate juhtumite kirjeldustest selgub aga, et neistki on enamik ilmselt olmemured. Suhteliselt sarnased olid tulemused Eesti ja Läti puhul. Mõlemas oli tugev nn vene komponent, mille inimõigusväärtus on küsitav ning ilmselt paigutub see rohkem vene meediakanalite ja propaganda mõjusfääri.

Kõigis kolmes riigis anti palju ebamääraseid vastuseid ning paigutati inimõiguste teema alla sotsiaalprobleeme. Seega võib öelda, et elanike arvamus inimõiguste rikkumisest on pigem üldisemat laadi ning see ei toetu faktidele.

Teiseks suuremaks teemaks Balti riikides oli ebavõrdsus ja diskrimineerimine, sh tööol.

Kolmanda suurema probleemikogumi moodustasid nn vene küsimuse alla kuuluvad teemad, mis iseloomustasid venekeelseid vastajaid Eestis ja Lätis. Esile toodi kodakondsuse, hariduse ja keele temaatika, kuid need teemad ei seostu inimõigustega.

Riikide puhul võiks mainida eraldi, et Lätis järgneb madala elatustaseme probleemile ebavõrdne kohtlemine tööol ja üldiselt ning arstiabi halb kättesaadavus.

Leedus tuntakse puudust eelkõige arstiabi kättesaadavusest, kannatanute õigustest ja õiglasest kohtupidamisest. Lätis nimetati Eestist ja Leedust sagedamini vaesust, sotsiaalset ebavõrdsust, lastele õiguste tagamist ja õigust eluasemele. Leedus peetakse suhteliselt suuremaks probleemiks seda, et ei ole tagatud kodanike õigust tööle, mille all peetakse silmas tööpuudust.

Enda või tuttava inimõiguste rikkumist tunneb Eestis 6%, Lätis 15% ja Leedus samuti 15% vastanutest. Seega oli kõigis kolmes riigis arvamus inimõiguste rikkumisest pigem üldisemat laadi, see ei toetu faktidele ning võib olla kujundatud meedia ja sotsiaalmeedia põhjal.

Uurides konkreetseid inimõiguste rikkumise juhtumid enda või tuttava näitel, ilmnes, et sarnaselt Eestiga tõid Läti vastajad välja kõige sagedamini ebavõrdsust töökohtadel, seejärel võrdselt madalat elatustaset ja mittekodanike kodakondsuse probleemi, mis inimõigusrikkumiseks ei kvalifitseeru.

Kõige sagedamini tõid leedulased ka siin ekslikult välja madala elatustasemega seonduvat. Järgnes arstiabi halb kättesaadavus ja ebaõiglane kohtupidamine. Probleemina nähti ka puuetega ja erivajadustega inimeste õigusi (Eestis 27%, Lätis 18%, Leedus 19%). Siinkohal tuleb ära märkida meedia ja avalikkuse rolli probleemi teadvustamisel.

Seega on taas Eesti ja Läti tulemused sarnased ning Leedus on need mõnevõrra erinevad. Kõigis riikides anti palju ebamääraseid vastuseid ning inimõiguste rikkumise teema alla paigutati sotsiaalprobleeme.

Rääkides kodakondsuse teemast, tuleb silmas pidada, et hinnang sellele tugineb nii Eesti kui ka Läti venekeelse elanikkonna puhul Vene meediakanalite propagandale, kus väidetakse, et nende riikide kodakondsusseadus kiusab venelasi. Tegelikult ei piirata valimistel osalemist keele- ega rahvusepõhiselt, parlamendi valimistel saab osaleda iga Eesti või Läti kodanik.

Kodakondsusnõuded pole keerulised – need on jõukohased igale soovijale, kes soovib oma elukoha keelt õppida, ning sarnanevad Venemaa ja enamiku Euroopa riikide omadega. Üldjuhul kodakondsus inimõigusküsimuseks ei kvalifitseeru, tegu on inimese ja riigi vahelise õigusliku seosega.

Valdav osa vastustest riikide kaupa, kolmandikust kuni pooleni, puudutas inimõiguskaugeid teemasid. See näitab valdkonna kohta väheseid ja ebasüsteemalisi teadmisi ning vaenulike propagandistlike teemade kriitikavaba omaksvõttu. Eriti selgelt oli see nähtav Eesti ja Läti muukeelsete elanike vastuste puhul, kelle huvi kohaliku meedia ja info vastu on vähene.

Üha suuremat rolli mängib info levitamisel sotsiaalmeedia, mis on teistest rahvustest noortele juba kõige olulisem infoallikas ja mõjutab ka nende hoiakuid inimõiguste teemade kohta. Seega saab sotsiaalmeedias suhteliselt kergesti infot levitada ning suunata kasutajate ideoloogilisi hoiakuid.

Inimõiguslane teave

Baltimaade elanike infootsingu harjumused on küllaltki sarnased. Kõigi kolme riigi elanikud ootavad uut informatsiooni eelkõige televisioonist ja on nõus seda ka internetist otsima. Läti vastajad ootavad harvem infot ajalehest, raadiost ja koolist, samas soovitakse Eesti ja Leeduga võrreldes seda saada / otsida rohkem internetist.

Suurt infopuudust Balti riikide elanikud inimõiguste osas ei tunneta, võimalik, et teemat ei peeta enda jaoks päevakohaseks ning puuduvad ka sellega kokkupuuted. Näiteks paluti vastajatel, kelle arvates on infot vähe, määratleda seda valdkondade kaupa. Suur osa vastanutest jäi määratlemisega hätta – nad ootavad lihtsalt rohkem infot kõigist valdkondadest. Seega ei ole inimõigused ja nende rikkumine ühiskonnas aktuaalne teema ning sisuliselt selle kohta teavet ei vajata.

Võrreldes Eestiga on näha, et Lätis ja Leedus on inimõiguste teemast veidi vähem räägitud. Seal oodatakse uut informatsiooni eelkõige televisioonist ja ollakse nõus seda ka internetist otsima.

Hoiakud ja turvalisus

Eesti vastajatest 60% leidis, et inimõiguste rikkumine on probleemiks mõningates riikides, kuid mitte Eestis, Lätis vastavalt 27% ja Leedus 13% vastanutest. Tundub, et siin ei ole Läti ja Leedu vastajad endale küsimuse sisu lahti mõtestanud. Leedu vastajad väitsid ka, et inimõigused on nende jaoks olulised (77%), kuid eelmiste küsimuste puhul ei osanud nad erilisi teadmisi ära märkida.

Kuigi esmalt väitsid vastajad Lätis ja Leedus võrreldes Eestiga sagedamini, et inimõigusi rikutakse, selgus uuringust, et teemast puudub täpne ülevaade ning küsimuse alla sooviti ekslikult paigutada kõik isiklikku elu häirivad teemad, sh sotsiaalmajanduslikud mured. Suur osa vastajatest ei osanud ka oma väidet selgitada, samuti puudusid vastanutel isiklikud või tuttavatega seotud näited inimõiguste rikkumisest. Inimõigus- ja olmeküsimustel ei suudeta vahet teha ning muukeelse elanikkonna puhul ei osata naaberriigi levitatavaid libaväiteid inimõiguskontekstis analüüsida.

Inimõiguste rikkumise korral pöörduksid nii Eesti kui ka Läti elanikud kõige sagedamini interneti õigusabi lehekülgede poole, kasutaksid tasuta õigusabi võimalust või konsulteeriks juristidega, alles seejärel pöörduksid nad kohusse.

Leedus oleks esmaseks valikuks samuti kohus, seejärel inimõigustega tegelevad organisatsioonid ja õigusala teave veebis ning juristide poole pöördumine. Kõikides riikides on õiguskantsleri institutsioon kindlalt kolmandal

kohal, mis näitab, et kui abi jääb eelpool nimetatud võimalustest vajaka, siis pöörduks tema poole.

Hoiakutest inimõigusi rikkuvate riikide suhtes torkab silma, et Eesti elanikud peavad rohkem ebaeetiliseks suhtlemist riikidega, kus inimõigusi rikutakse, Lätis ja Leedus on see suhtumine mõnevõrra leebem. Samuti leitakse Eestis (79%), et riik kaitseb oma kodanike inimõigusi (Lätis vastavalt 54% ja Leedus 50%).

Selle küsimuse puhul ei ole ka keelepõhiselt suurt erinevust. Eestlastest tunneb end kaitstuna 81%, Eesti venekeelsest elanikkonnast 75% ja muude rahvuste esindajatest 77%.

Ka Läti lätlaste ja venekeelse elanikkonna vastuste vahel polnud suurt erinevust: lätlastest tunneb end kaitstuna 57%, sealsest venekeelsest elanikkonnast 49%. Samuti on kõrgem tulemus Läti kodanikel (54%) ja madalam neil, kel Läti kodakondsus puudub (50%).

Leedulastest tunneb end riigi poolt kaitstuna 51%, sealsest venekeelsest elanikkonnast aga 39% ning muude rahvuste esindajatest 57%. Kõikide riikide puhul saab võrdlusena välja tuua, et kõige kaitstumana tunnevad ennast just nooremad. See näitab teatud turvalise elustandardi olemasolu ning seda, et inimesed oma inimõiguste pärast ei muretse.

Oma õiguste piiramisega riigi turvalisuse, julgeoleku või terroriakti ärahoidmise huvides oleks kõige rohkem nõus Eesti elanikud (79%), Läti vastavalt 54% ja Leedu 50%.

Balti riikide võrdluses on märgatav, et Eesti vastajad usaldavad oma riiki ja toetus riigi julgeolekupoliitikale püsib kõrge – seda näitavad ka kõrged toetusprotsendid Kaitseväele ja politseile (Turu-uuringud, 2018 kevad).

Mitme küsimuse puhul ilmnes Eesti vastajate parem teemaga kursisolek, Läti ja Leedu vastajad jätsid sagedamini küsimustele vastuse andmata, samuti oli nende arvamus riigipoolsest inimõigustest kinnipidamisest oluliselt negatiivsem (see iseloomustas Eesti respondentide vastuseid veel aastal 2012).

Ilmselt on vaja aega ja rohkem tähelepanu õppekava tasandil, et inimõiguste teema ühiskonna jaoks laiemalt mõistetavaks saaks. Tuleb märkida sedagi, et inimõiguste suhtes negatiivsemad olid ennekõike vähese haridusega ja kehve- ma sissetulekuga või töötud vastajad, samuti pensionärid ning valdavalt Vene-

maa meediat jälgivad venekeelsed inimesed, seda nii Eestis kui ka Lätis.

Seega on tüüpilised negatiivsusele kallutavad faktorid ilmselt seostatavad respondentide inimõiguslaste teadmistega ning otseselt kohalikku informatsiooni kuulamise ja selle jälgimisega.

Uuring näitas olulisi vajakajäämisi, millele tasub edaspidi tähelepanu pöörata. Inimõiguste kontekstis nõuavad riikidelt jätkuvat tähelepanu sotsiaalse ebavõrdsuse (sh ebavõrdne kohtlemine töökohtadel ja elanikkonna kihistumine), arstiaibi halva kättesaadavuse, samuti ka puuetega inimeste ja vanemaealiste võrdsete õiguste tagamisega seotud probleemid.

Lõppkokkuvõttes näitas uuring ühest küljest, et kõigi kolme riigi elanikel on inimõiguste ja nende rikkumise kohta ähmased arusaamad, kuid teisest küljest võib seda tõlgendada kui positiivset asjaolu – järelikult pole inimestel selle temaatikaga isiklikku teravat kokkupuudet.

Inimõiguste mõiste on ähmane ja sageli propagandast mõjutatud – just Vene mõjusfääris vastajad kõigis Balti riikides pidasid inimõiguste rikkumiseks sotsiaalprobleeme, mis selle temaatika alla üldse ei liigitu.

Samuti toodi inimõiguste rikkumisena välja kodakondsuse teemat. Seegi hinnang toetub Vene meediakanalite ja sotsiaalmeedias tehtavale propagandale, kus väidetakse, et Balti riikide kodakondsusseadus kiusab venelasi. Tegelikult ei piirata valimistel osalemist ei keele- ega rahvusepõhiselt, parlamendi valimistel saab osaleda iga kodanik. Kodakondsusnõuded pole keerulised – need on igale soovijale jõukohased ning sarnanevad Venemaa ja enamiku Euroopa riikide omadega.

Kuigi Eesti vastajad olid Läti ja Leedu omadega võrreldes asjatundlikumad, on ilmne, et inimõiguste teemal saab kõigis kolmes riigis veel palju selgitustööd teha, eriti nende vastajate rühmade puhul, kes on Vene meedia mõjusfääris ja kellel pole kriitilist analüüsivõimet.